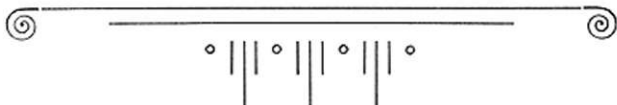


LJUBLJANSKI ZVON



Svetnica.

Ne v veliki, ne v mali pratiki
ni ga tvojega najti imena.
Na nobenem oltarju tvoj kip ne bo stal,
mučenica svetnica Helena!

Saj četudi na grobu tvojem kdaj
bi se čudo celó prigodilo,
kdo naj plača, da hteli bi vpisati te
med svetnic in svetnikov število!

Bila nisi bogata, žalibog,
ne kraljica in ne cesarica;
le par njiv si imela pa kočo kraj njih,
ti Helena soseda, kmetica.

In od jutra do mraka dan na dan
si se trudila kakor čebela;
okrog kočje, po polju vrtela si se
pa za svojce skrbela, trpela.

A tvoj mož, požeruh, lenuh vse dni
tam po krčmah okrog se je klatil;
in po noči pijan, razdivljan skozi vas
mimo nas je domov kolovratil.

In ko se je najedel in si počil,
ta zverina objestna in zdrava,
za zahvalo ozmerjal te je, opsoval
ter pretepel te je do krvava . . .

Ti soseda Helena pa molčé
vse trpela si in se solzila . . .
Ah, in leto za letom si novega mu
redovito otroka povila . . .

In tvoj mož, potepuh, lenuh vsak dan
po gostilnah okrog se je klatil,
a po noči kolnoč, govoreč sam s seboj
mimo nas je pijan kolovratil.

In če ni se povrnil kdaj čez noč,
si boječa mu tekla naproti
pa iskala si ga, no, in našla si ga:
v kakem jarku je spaval ob poti.

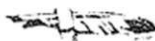
In ko težko prinesla si ga domov,
nad teboj se zato razjzil je!
In ozmerjal te je in okregal te je
pa za námeček te še nabil je . . .

Dan podoben je dnevu bil tebi, žal!
Blaž, tvoj mož, je čimdalje bolj padal . . .
A pod slamnatoj strehoj ti dece je kup
se množil in čimdalje bolj stradal . . .

No, in prišel je konec, sam sodni dan . . .
To vam bila je noč strahovita!
Vsi vaščani hiteli smo gledat prizor,
ko ležala si tam polubita.

In umirala v koči pusti si
med otroki na trdem ležišču . . .
Ubijalca moža je uklenjenega
ravno straža odgnala k sodišču . . .

In izdihnila si . . . Sosedni vsi
pa smo vedeli, da si svetnica!
Mučeniška ti krona zdaj glavo krasí,
akotudi si samo kmetica . . .



Heautontimorumenos.

Spisal Jos. Jeranov.



ri Mozgovrtovih so bili povabljeni na soarejo najintimnejši prijatelji in znanci ter bližnji sorodniki.

Izpod sinjega neba je priplavalo veselje — izkopalo se je v večerni zarji . . . pomaznilo se z etrovim par-fumom, trepetajočim po vsemiru . . . v lase si je vtaknilo rubinast žarek iz zvezde aldebaranke — in zaprhutalo je s svojimi mehкими, snežnobelimi kreljutmi nad glavami navzočnih . . . V utripajočih srcih je zaplapolal plamen brezmejne sreče — — — vse nežne strune so zazvenele v mogočno himno . . . koščene, mišičaste prsi moških so se vzbočevale, da je kri burno plala k srcu kakor morje ob plimi na razbeljene čeri . . . žametaste grudi ženskih so se vzpenjale in upadale burneje in burneje, hitreje in hitreje . . .

Bili so to trenotki, ko se človek šali s svojo lastno usodo, gledajoč preko ramen kljukaste žalik-žene, ki mu piše komedijo življenja . . . z objestno roko še sam pomaže zveržene čačke in čiričare, ki so usodi po neprevidnosti pokacale »knjigo življenja« — da nima usoda ni trohice estetičnega čuvstva, to je že zdavnaj znano — a naposled se človek v takih trenotkih še brezskrbno zakrohoče, če vidi, da namaka usoda svoje pero v rdečo kri, a piše po belem papirju le črne kljuge, in najsi bo njen tintnik tudi — njegovo lastno srce . . . V takih Falstaffovih prizorih se zdi, da izleze človek sam iz sebe ter se ustopi za kulise — a na odru igrajo bolj ali manj konfuzno tragedijo — tragedijo njegovega življenja. Le škoda, ker drevijo ti trenotki bliskoma mimo nas, — škoda, da sta začetek in konec pravzaprav le eno dejanje: — sinoči ob solnčnem zahodu je pognala »kraljica noči« svoj bajnokrasni, vonjavi cvet, a danes zarana, ob svitu so ji že cvetna peresa uvenila in popadala na tla . . . in ko se zjutraj zbudiš, stoji pred tabo zopet stari prozaični »cactus grandiflorus« z usnjato kožo in naščeperjenimi bodicami.

Lica so gorela, svila je šumela, dovtip se je zmikal za dovtipom z jezikov, v čašah se je iskriло peneče vince.

»Ej brate, kučegazda!« je vzkliknil plavolasi dr. Krešimir Smetana, »danes se počutim kakor Nietzschejev »Uebermensch!«

In vtaknil je palec leve roke v telovnikov žep ter se jel poigravati s športno verižico — pripet je bil na njej krokodil iz akvamarina, držeč v čeljugah z zlatimi zobci pritrjenega murčka iz čadastega topasa —, z desnico pa si je pogladil mustače. Nato je nadaljeval patetično:

»Saj se še spominjaš, kako pravi Zarathustra? . . . Was ist der Affe für den Menschen? — Ein Gelächter oder eine schmerzliche Scham . . . Und eben das soll der Mensch für den Uebermenschen sein: ein Gelächter oder eine schmerzliche Scham! . . .«

»Neizrečeno me veseli, dragi doktore, da te vidim tako židane volje! — Tudi meni srce burno utriplje, kakor bi sam Hefajst koval v prsah brzokrila čuvstva in zlate misli. Najraje bi vzkliknil . . .«

»Seid umschlungen Millionen!« je bleknil vmes dr. Krešimir Smetana.

». . . Faux pas! moj Krešimir! . . . Vzkliknil bi: našel sem človeka! . . . pojdite se „les učit“, kakšen je srečen človek! . . . Tudi tvoj »Uebermensch«, ljubi doktore, bi moral pri tem pogledu odložiti svoje koturne ter stopiti na trdo, hrapavo zemljo — — — gordični vozli se zamotavajo visoko na nebu, a razvozlati jih moreš le na trdih zemeljskih tleh! . . .«

Kdor bi površno motril profesorja Marcela Mozgovrta, ko je izgovoril te besede in prezirljivo ponižal Nietzschejevega nadčloveka, temu ne bi prišlo na misel, da pravkar izgovorjena sentenca ni ena izmed tistih, ki leže kupoma ob cesti, da le-to ni navadna misel, ki se hipoma porodi na površju človeške duše, pa se tudi hipoma razprši — v nič . . . Kdor bi pa s paznim očesom opazoval, bi morda videl več: profesorjeve obrvi so se nalahno namršile . . . nekje globoko v očeh se je zaiskrilo kakor briljant v somraku . . . njegovo visoko čelo se je malce, malce nagubančilo, zgornja ustna je zlezla čez bele zobe in legla na spodnjo . . . in prav zaradi tega se je videl nos z dvakratno vzbočenim gredljem še večji in impozantnejši nego drugače. Toda vse to se je vršilo kaj naglo, človek bi naštel jedva dve, tri — in profesorju Marcelu Mozgovrtu je zopet žarela neskalska sreča in zadovoljnost z obraza.

Potegnil je z desnico kakor s česalnikom po lasih — tupatam mu je že sililo brezje v kečko — ter dostavil: »Ti Krešimire, tebi bi bila igrača, če prevzameš vlogo kakršnegasibodi nadčloveka; ti si kakor ustvarjen za to: saj poletavaš nad dušami kot kačji pastir nad lavo in tvoj spomin je zanesljivejši od Berlinerjevega gramofona.«

»No, tako hudo sicer ni,« se je branil dr. Smetana, pogoltnivši slino, ki se mu je zagatila v govtu. »Sicer pa je dobro, če imaš vedno pripravljeno orožje. Napoleon bi dejal: Une tête sans mémoire est une place sans garnison«.

»Tudi jaz sem bil nekaj že v veliki nevarnosti, da postanem nadčlovek in slečem navadnega zemljana,« je pripomnil profesor Marcel Mozgovrt; »že sem se potapljal, ko sem zgrabil za rešilno vejo na trdnih tleh . . .«

»Torej si padel z zemlje proti nebu ter se ujel za drevesni vršiček? . . .«

»Nemara, da je bilo tako . . . ali če hočeš: padel sem v svojo lastno dušo . . . in že so se valovi zgrinjali nad mano . . .«

Kar je bilo navzočnih pri soareji mladeničev in deklet, so med tem pogovorom začeli debato s svojimi materami, botrami in tetami o plesu, o njega higijenski prednosti, estetični važnosti i. t. d. Matere, botre in tete so bile prišle naposled v tako zagato, da so se poslužile svojega poslednjega orožja, češ: gospodu profesorju bi bilo to nadležno! . . .

Toda Marcel Mozgovrt je izpodbudil vzhičeno mladino: »Le vrtite se, le . . . danes so vsem dobrim duhovom vrata na stežaj odprta . . . čemu naj čaka Terpsihora pred durmi!«

Mladina je završela v burnem veselju in hitela v salon. Gospica pl. Jelenova je sedla h klavirju in udarila s svojimi suhljatimi aristokratskimi prsti pasažno kadenco. Fotelje in beržere so razpostavili nanagloma ob stenah, in ženske, ki so že dopolnile let svojih lepšo polovico, so zavzele svoja mesta, odkoder so opazovale in kritikovale vsako kretnjo, sleherno smelo pozituro ter strogo registrirale, če se je kateri gospod sumljivo približal glavici svoje plesalke in če je ta zardela. Mladež in starost se je zabavala, vsaka po svoje!

Profesor Marcel Mozgovrt je ostal v obednici sam z dr. Smetano, pridržavši ga z besadami: »Sedajle je bašti prilika, da ti razložim svojo duševno katastrofo, iz katere sem se jedva rešil.«

»Bravissimo, amice!« je zaklical dr. Krešimir Smetana, zleknivši se v »rocking chair« na koncu mize, ter ovil verižico s krokodilom okrog svojega kazalca.

Profesor Marcel Mozgovrt pa je na novo odmašil steklenico burgundca in natočil prijatelju in sebi, da se je krvavordeče penilo v čašah. A nato je sedel poleg Krešimira na zofo in pripovedoval:

»Za svojih mladih dni sem kaj rad posedal za domačim vrtom, kjer se je razprostiral majhen ribnik. Tu sem ležal in ždel večkrat uro za uro v senci vrbe-žalujke, nepremično zroč v globino vode: hribi so tu stali na svojih glavah in mi prijazno prikimavali, če je potegnila sapica sem izza plota . . . tuintam je švignila riba — ta umazanozelena, ona srebrna — mimo ločja in bičja ter se skrila v senci košatih jablan, visečih proti zelenemu nebesnemu poloblu . . . zdelo se je, da je velikanska skodela iz smaragda, napolnjena s smaragdno tekočino; po azurni skodeli so se plazila bela in zlatoobrobljena jagnjeta, drobneča nekam na pašo, zadaj pa so se vozili umazanosivi in raztrgani strahovi, iztezajoč svoje razdrapane roke in frfrajoch po zraku . . . in veter je raznašal njih rahle ude na vse strani . . . Kadar pa se je bilo solnce skrilo za nekaj hipov za oblake, tedaj se je jel gibati neštevilen drobiž malih živalc po brojstem grušču: stonoge in črvi so orali po penastem blatu dolge brazde . . . napol razvite gospice so brodljale s svojimi iz drobnega peska sestavljenimi repnimi rožički od preslice do preslice . . . vmes pa so se premetavali žametasti paglavci in kar je še enake golazni . . .«

»Kaj ne: Was die heulende Tiefe da unten verhehle, das erzählt keine lebende, glückliche Seele!« je dodal Krešimir.

»Gotovo, človek ne bi verjel, kaj se vse godi v globočini vode, koliko življenja klije na dnu navzlic temu, da je površina mirna, svetla in bleščeča kakor brušeno zrcalo. — In naša duša . . . ni li tudi pokrita s takim brušenim steklom? . . . Vse reflekske, prihajajoče odzunaj, vidiš na kristalni lindini srečavajočih te zrcal človeških. — Čudom se čudiš vsem pisanim slikam na brušeni plošči, mimo katere stopaš; diviš se, ako zagledaš v tujih dušah svoj obraz, ako se ti zdi, da gledaš misli in čuvstva, ki si jih oblačil že ti sam ob praznikih in tvoj brat na desni morda celo ob delavnikih . . . Globoko, globoko v tolmunu pa živi neki nov svet, neki skrit svet, ki ostane tudi paznemu očesu večno le »terra incognita«, kaj šele radovednim zijalom, ki se ti le mimogrede ozro v dušo kakor kak cockney v izložbeno okno. —

Da pretiravam? . . . Saj še sami svojo dušo poznamo tako ubogo malo, da bomo sodnji dan s čudom povpraševali, stoječ vsak pred svojo ilovnato posodo, razsvetljeno v najskrivnejše kotičke ter razkrojeno v posamezna kolesa in kolesca: „Kaj, to se je vršilo v meni . . . to naj bo moja duša?“

In prigodilo je je — a šele pozno, šele tedaj, ko se je na enem mestu okršilo zrcalno površje — da sem spoznal veliko resnico:

tiste ure, ko se vrše v nas silni preobrati in mogočne katastrofe, se zde zunanjim opazovalcem najmirnejše, najtišje . . .

Slutil sem že dalje časa, da se pripravlja v meni nekaj posebnega: stiskalo me je za grlo, ko sem srkal veselje v celih požirkih, plamen je siknil visoko in veselo, ako je zamahnila usoda s krepelcem po meni. Rasla je v meni neka skrivna moč . . . zdajpazdaj je že zagrmelo in se zabliskalo: oblak je zakokodakal, pa tišina je za tem postajala še večja . . . soparica in električna napetost je rasla od dne do dne, od trenutka do trenutka . . .

In udarilo je! . . .

Duša se mi je ločila na dva dela, in pričel se je boj za prvenstvo.

Tedaj pa se mi je zazdelo, da je to že nekaj starega, da se je ta razkol izvršil že zdavnaj, zdavnaj . . . Zdelo se mi je, da sem sploh že prišel z dvema dušama na svet, da sem pravzaprav že rojen kot nekako dvojno bitje — samo da se tega doslej nisem zavedal, da nisem dovolj jasno razločeval, ker sta sovražnika sklepal morda kompromise, ali ker sta bila še nepopolnoma oborožena . . .

Pa bodisi, kakor hoče, to mi je bilo jasno ko beli dan, da se je duša razdelila v dva tabora: secesija je bila tako očitna, da sem natanko razločeval prednje straže, ki so naznanjale nastop duše št. I. ali naskok duše št. II.

Vendar motil bi se, če bi menil, da je bila v meni nekaka dualistna vlada; ne, nikakor ne! . . . Vladal je v meni absolutizem, nespravljivi, brezobzirni absolutizem, ki ne priznava svojemu tekmeču niti lasu pravice, ki mu sploh zanikuje njegov »raison d'être«. Prav kakor tirana sta se trudila oba vladarja, da bržkobrž pobrišeta vsi sledi svojega prednika, in še posebno, da izrujeta sleherno bil, ki jo je vsadil njegov protivnik . . . Menjavali sta pa obe duši svoje vladarstvo v kaj neenakih odmorih: včasih je imela duša št. I. po več dni vajeti v rokah — posebno, kadar sem bil zakopan v svoja stanovska opravila — dostikrat pa se je tudi prigodilo, da se je menjavalo vladarstvo po večkrat pri enem predmetu, pri enem delu . . .

Prvikrat sem občutil strašno globino, zevajočo v moji razdvojeni duši, takrat, ko sem izbojeval sijajno svojo zmago v dolgotrajni polemiki s profesorjem G. — Gotovo ti je še živo pred očmi, kako sva podajala drug drugega! . . .

»Seveda, seveda! — bila je to prava pravcata entremangerie professorale«, je pritrdil Krešimir, puhnil gost oblak dima proti

buteljki ter otrl s trabuke kapico pepela ob rob školjke, ležeče na mizi.

»Moja duša št. I. je tedaj govorila z neodoljivo silo — in dokazal sem z jekleno, uničevalno doslednostjo, da so trditve G.-jeve »o človeški nrvnosti« nezmiselne, da, pravzaprav obstanku človeškega roda skrajno nevarne. Dokazoval sem tedaj z največjo vervo: da poedinec ne potrebuje nrvnosti ter da je sploh ni zmožen, da se moralni čut šele tedaj razvije, kadar se združi več atomov v celoto — torej da je nositelj nrvnosti le družabni organizem in njeno bistvo razmerje med posameznimi udi, da je G.-jev individualizem identen z živalskim bojem za obstanek ter da izgine tudi moralnost, ko zapre oseba oči, nasprotno pa, da je le družba neumrljiva . . .

Ko sem bil poslal ta svoj protest proti suhoparnim naukom golega egoizma v dežel, tedaj so zagnali rokoplosk in od vseh strani je odmevalo priznavanje, trušč in odobravanje . . . Hkratu pa se je zbudila duša št. II. in udarila moje »idealno prepričanje« po zobeh, zagrmelši z orjaškim glasom: „Prazne penel! . . . poslikane laži! . . .“ — Duša št. I. si je oberočki zatisnila ošesa in bežala, bežala . . . v meglo neskončnosti. — „Kaj blebetaš o morali, o egoizmu, o altruizmu! . . . vse je ničevno, vse nezmiselno! . . . Vi kramarji, vi skrunitelji lončenega svetišča! . . . Za domovino umirate, ker bi radi, da govore o vas pozni rodovi —, razcapancu stiskate v roko krajcar pa mislite: „Ej, kupil sem si vstopnico za ložo v nebesih! . . .“ „Tega-le predrzneža bi brljuzgnil po čeljugah, pa jaz sem honeten človek . . . kaj poreko ljudje! . . .“ Noč in dan posedate za pisalno mizo, da si spišete nevenljivo slavo . . . seve, v blagor celokupnosti — in tako ste splezali na častno mesto v življenju, žrtvovali ste se za svoj rod, kupili ste si vstopnico za nebeško zabavo, zapisali so vas v zlato knjigo spomina — in potem? . . . potem zlezete z lestve ter ležete v grob! . . . A človeštvo? — tudi ono zleze z lestve in leže v grob! . . . In to so vaši principi, to je vaša morala! . . . Oj, vi skrunitelji lončenega svetišča, vi kramarji, vi lažnivi kramarji! . . .

Vidiš, takole sta se lasali moji duši dan na dan. Razloček med njima je bil le-ta: duša št. I. je imela dokaj zaveznikov. Ti so bili predsodki okolice, mehanično delovanje iz navade, briga za ljubi kruhek . . . Zdela se mi je nekakšna vseobča, vulgarna duša. Duša št. II. pa je plavala visoko pod oblaki, gledala je na svet ko na mravljišče, rogala se je mojemu lastnemu telesu, ki je klamoterilo in se spotikalo ob krtinah na zemlji . . . bila je to nekakšna trans-

cidentalna duša. In kadar me je obvladala ona, kadar sem letel od središča zemlje tja v neskončnost, tedaj mi je dostikrat zmanjkalo sape, nikjer nisem imel opore, zaslombe . . . Da bi me razumeli :mrvljinci globoko pod mano, se mi je zdelo nemogoče — čutil sem vso težo zapuščenega človeka v puščavi in dejal sem si: „Takole bi se počutilo bitje, živeče na Martu ali katerem drugem svetu, ako bi stopilo med nas na zemljo . . .“

»Prav kakor je čutil Ovid«, je segel v besedo Krešimir in pripomnil: »Sicer pa menim, da se tudi drugim zemljanom dogajajo take revolucije v duši . . . Tudi meni je že večkrat zavrelo v prsih — to je pač menda naša življenska filozofija, naša refleksija, naša resignacija . . .«

»Poznam to, doktore, prav dobro poznam! Tudi jaz sem imel pred svojo krizo s seboj na potu tabatièro, polno življenske filozofije . . . in ponjuhal sem iz nje zdaj od dolgega časa, zdaj zbok malega nahoda — večkrat sem jo ponudil tudi v družbi, da si je vzel iz nje vsak po en ščepec. Toda poleg tega sem plaval lepo zložno s svojimi sosedi, ril sem previdno na površje, izogibal sem se, da ne dregnem tovariša na desni preobčutno pod rebra, da ne stopim nikomur na kurja očesa — zjutraj in zvečer pa me je klical muezin: „Ne pozabi, kaj poreko ljudje! . . .“ Vse polno obzirov kvišku, naprej in nazaj — dolžnosti napram svojemu poklicu, človeštvu in samemu sebi, med njimi pa nekoliko refleksije: in prav zlagoma se je korakalo skozi življenje — — —. Divjaki ne vedo, da je zrak, in vendar ga tudi dihajo; drugim je sicer znano, da jim vzduh napaja prsi, da jih krepi, a jim zanaša tudi smrtne kali, toda to, da sestoji zrak iz dušika in kisika, je bila dokaj časa skrita resnica. Kakor drugi ljudje, tako sem tudi jaz dolgo vrsto let čutil v svoji notranjosti, kako se vrši duševno dihanje; vendar svojega duševnega ozračja nisem razkrajal v poedine drobce, in bil sem zdrav. Šele ko se je duševna atmosfera razdružila v dele, tedaj sem zbolel in postal nenormalen ali, če hočeš, genialen . . . Bil sem sposoben, da izvršim najpožrtvovalnejši čin, a dostikrat bi bil udaril s frivolno roko po svetinjah človeštva kakor po muhi, ki ti je sedla na roko . . .

Da sem bil blazen? . . .

Hm, mogoče! Toda meni se zdi, da ne. Sicer, kdo pa je pravzaprav neumen? — Ako stopaš oprezno, kakor vidiš druge, ako govoriš, misliš in gledaš, kakor so te naučili drugi: tedaj si pameten, — ako pa stopiš iz ojníc, kamor so te vpregli, ako govoriš v jeziku, ki ga drugi le težko razumejo, ker prihaja tvoja govorica iz glo-

bočine tvojega srca, tedaj ti poreko: nespametnež! . . In če se celo osmeliš in si ustvariš nov svet, ki je neznan kratkovidnežem, če si sezuješ težke lesene cokle in si pritrdiš kreljuti, tedaj bodo kazali za tabo in vpili: „Primate ga, držite ga! . . to je nevaren človek! . . blazen je! . .“ Poglej mu pa natanko v obraz, in priznaš morda: prepameten je! . .«

»Du sublime au ridicule il u' y a qu' un pas!« je podrezal dr. Smetana po stari navadi govoricu.

»Prav govoriš, Krešimire! Kjer se je pokazala moja transcendentalna duša iz brloga na plano: hej, kako je završelo okrog mene! . . Vrane, šoje, srake so me obsule . . vlekale me za nos . . . kljuvale me v ušesa . . . pa kavkale in krokale: norec, norec! — A ko se je zbudila moja vulgarna duša, bi bil najraje pljunil samemu sebi v obraz.

Pri »Treh črnih gavranih« je bil shod političnega društva. Ne vem že, po kakšni naključbi sem zašel v to družbo, ki mi je že od nekdaj presedala. Jaz — pa politika! . . Politika? — Kričeča reklama na visokih berglah! . . Govorili so navdušeno in prepričevalno. — „Treba je reform, korenitih reform! . . preveč dela, premalo počitka! . . premalo kruha! . . Desettisočniki naj bi uživali, nam pa ne dajo niti drobtinic, ki padajo raz mizo . . . Svoboden duh . . . zdrobite okove — oni stiskajo telo — tlačijo duha na zemljo . . .“

Prav tiste trenutke je vladala v meni transcendentalna duša. In ko je bila jela govoriti, je metala ogenj in žveplo na osuple zborovalce: „Več kruha, to je vaš smoter? — No, in ko se najeste in napijete vsi, vsi čiherni do grla — tedaj boste legli in prebavljali boste — in pasli lenobo?! . . Kraljestvo lenuhov naj živi! — Že voham smrad iz vaše države . . . trupla čehniijo, duše trohniijo . . . Ali ni delo, trud, skrb naše življenje? — Počitek, mir: to je smrt! . . Pa svobode je treba, treba je prevrniti žrtvenike in razbiti malike? . . Vse razbijte, avtoriteto razsujte in jo poteptajte, na razvalinah pa sezidajte tempelj svojemu truplu . . . svoj želodec posadite na oltar . . . in zlata nasujte vanj! . .“

Tako je bruhalo tedaj iz mene.

„Doli ž njim! . . Norčuje se iz nas!“

Nastal je krik in vik: „Vino mu je zlezlo v lase! . . Dajte mu mrzle vode! . .“

Tisti hip je bila splavala na površje moja vulgarna duša. In hkratu sem se zavedel vseh neprijetnih posledic, ki jih utegne pro-

vzročiti ta moj nastop. „Smejalo se ti bo vse mesto . . . disciplinarno preiskavo ti natvezejo . . . po časnikih te razčešejo . . .“

In besedovala je vzbibana vulgarna duša: „Eh, gospoda, to je bila samo šala, nedolžna šala . . . pa letošnje vince ima nekaj strupenega, sarkastnega v sebi . . . kaj menite, gospoda slavna? . . .“

Razdor med dušo št. I. in dušo št. II. je postajal od dne do dne neznosnejši. Nekaj časa je vsaj med tem, ko sem izpolnjeval stanovske svoje dolžnosti, molčala brezobzirna transcendentalna duša. Naposled pa je dosegla tako moč, da me je celo pred gojenci obvladala in me med poukom vzdignila iz kolesnic.

Prav živo še pomnim: izpraševal sem o vojni med Sabinci in Rimljani. Vprašane: „ . . . in hči Tarpeja je obljubila Sabincem, da jim odpre po noči vrata na kapitol, ako ji vojaki podarijo to, kar nosijo na roki — Mislila je namreč na zlate zapestnice in prstane . . . in . . . in . . . ko se priplazijo po noči sovražniki . . . zagogočejo gosi v templju Juninem ter zbudijo . . . Manlija in njegove tovariše . . .“

Hohot, razlegajoč se po vsem razredu, mu je zaprl sapo. Siromak je pomešal napad Brennusov, ki se je vršil nekaj stoletij pozneje, z vojno sabinsko.

Gojenci so se hohotali in smejali, a v meni se je zbudila transcendentalna duša. — „Ej, saj ni take sile, če se zmotimo za dvesto, tristo let! . . . Večnost je vendar tako dolga . . . naše časovne mere so le solnčni praški . . . Sicer pa se zgodovina včasih tudi sama zmoti: ali se ne prodajajo še dandanašnji domovina in drugi ideali za zlate zapestnice in prstane? — Saj Tarpeja še živi! . . . Kako oblastno koraka po boulevardih, kako spletkari po zbornicah! . . . In zgodovina? . . . Zgodovina je tudi Tarpeja! . . . Ali nas ne uči, kako človek najlaže človeka vara — kako se more splaziti narod drugemu narodu na hrbet in mu zlesti za tilnik — kako se dado izpodnesti noge najvišjim, da stopijo zalezovalci na prazno mesto? — Zgodovina je hudomušna . . . igra se s človekom, da, z vsem človeštvom ko mačka z miško . . .“

Po vsem razredu so vprli začudeni oči vame. Vulgarna, delavniška duša je s silo butnila navzgor in podrla transcendentalno, da je padla bliskoma vznak v nedoglednost . . . „Človek, kaj si zopet učinil!“ mi je šinilo v glavo. Treba je bilo popravljati in razložiti sem gojencem, da sem zgodovinsko nezmisel, ki jo je bil izblebetal njih součenec, speljal — ad absurdum.

Med mojima dušama je na ta način raslo nasprotstvo, prepad med njima je postajal vedno širji in globočji — že se mi je včasih

zavrtelo v glavi — in bil sem v nevarnosti, da se mi izpoddrsne ob robu ter da zdrknem v zevajoče brezno — v svojo dušo . . . Ves svet se mi je priskutil, zdel se mi je velika šala, in sicer še povrhu prav neotesana, neumna šala . . . Kakor propadejo najboljši glediški igralci najlaže, srednje vrste umetniki pa se prav lahko prerinejo do uspehov: tako se mi je zdelo, da tudi jaz zdajinzdaj omahnem v svoji igri . . . Že se mi je vsiljevala misel: kaj je boljše — jesti, piti in životariti — ali pa se pogrezniti v nič . . . v nirvano! . . .«

Profesor Marcel Mozgovrt je povetil za nekaj hipov glavo, kakor store navadno ljudje, ki se zamaknejo v samega sebe. Pa ne, da bi bila to žalost: tudi kadar gledamo pretresljivo tragedijo, lijo nam solze ginjenosti, toda ta ginjenost je naša slast, gorak dež v silni suši.

Dr. Smetana pa se je zagugal v svojem rocking-chairru ter deklamoval: »To be or not to be, that is the question! . . . Ej, Hamlet se je zaman mučil s svojim »biti ali ne biti«, in tudi jaz in ti ne rešiva te zagonetke. Ne pozvedujmo, kaj neki piše Stvarnik v knjigo! . . .«

Iz salona je odmevalo enakomerno cepetanje plesalcev, šumela svilena obleka in gospica pl. Jelenova je v enoličnem mezzofortu drevila v nekoliko preneglem tempu Glinkovo »Žizen za carja«.

Po glavi Mozgovrtovi pa je zvenela sferna godba in menjavale so se dolge vrste pisanih slik . . . Gledal jih je z zanimanjem, kakor bi stal v panoptiku — in molčal je gigantske resnice in duhovite misli.

(Dalje prihodnjič.)



V tihí noči.

Breskrbno, ljubček, snivaj . . .
v kabini duh je moj!
Naj ziblje rahlo morje
te v sladkem snu nocoj!

Privabi v snu si čolnič —
v čolniču ti in jaz . . .
midva najboljše volje . . .
nikdo ne ve za nas!

Z nasmeškom snivaj, dragec,
o dneih in o nočeh,
ki so ti bile svete — — —
kot so nekterim greh . . .

Mara Gr.



V mraku.

Mrak se v celico njegovo zgrinja,
mrak objema ulice samotne.
On pa tam pri oknu tiho moli,
moli . . . »in ne vpelji nas v skušnjavo.«

Doli pod njegovim oknom tihim,
doli v ulicah samotnih, mirnih
tudi nekdo šepeta, oh, morda
moli . . . »in ne vpelji nas v skušnjavo.«

Pa pogleda pater, kdo šepeče,
pa pogleda skozi okno svoje,
pa se strese v duši in zaprosi:
»Reši nas, Gospod, skušnjave, reši!« —

Srci sta se našli v mraku tihem,
in topita duši se v poljubih,
ustnice šepečejo si srečo.
On pa moli: »Reši ju skušnjave!«

Enkrat vendar bi še lahko gledal
in pogledal tujki v lepo lice . . .
Toda pater je močan: »Proč misli!
Reši, Bog, oh, reši ju skušnjave!«

Toda, enkrat le poglej še, pater,
enkrat le še, potlej pa nikdar več! . . .
Tiho odpre okno in pogleda
pa pozabi: »Reši nas skušnjave!«

Tisti hip poljubita se zadnjič . . .
Oh, poljub, poljub goreči, zadnji!
Kaj li ne zveni svarilno patru:
»Tebe reši naj Gospod skušnjave!«

Stanko Stanič.



Manes v Hagenbundu.

Spisal I. Vavpotič.

(Dalje.)



Zapuščam kiparje in prehajam k slikarjem. Umotvorov, ki bi dosegali Suchardov načrt za Palackega spomenik, tu ni, monumentalnih del iščite tu zaman — morebiti pripoznate »Kupki« in Kalvodi monumentalnost, a vendar je tudi v teh intimnih slikah in risbah, ki apelujejo skoro vse le na srce, zbranega toliko prvomestnega umetništva, da prekaša tudi slikarski del Manesove razstave daleč, daleč vse naše obligatne dunajske razstave. Imena, kakor Kupka, Uprka, Švabinský in Hudeček postajajo že danes, ko je preteklo komaj dve, tri leta, kar so prvič zaslula, internacionalna! In kdor ve, kaj to pomenja, ve tudi, kako strogo in ostro je merilo, s katerim meri svetovna kritika umetništvo redkih izvoljencev.

Zato se tudi ne čudimo, da očitajo Uprki ravno oni kritiki, ki so ga še nedavno imenovali slovanskega Milleta in Segantinija, ki pa tudi še danes v svojem notranjem prepričanju prisegajo na njegovo umetniško nezmotljivost — stagnacijo, monotonost, da, celo nazadovanje.

No, meni se vidi Uprka tudi danes oni veliki Uprka, kakor ga poznam že nekaj let. Gotovo, najboljših stvari nima tu — in kdo bode pa tudi redno samo najboljše slikal — kaj pa je potem najboljši?!

Pa pustimo to, povedem vas rajši k tem življenja kipečim umotvorom!

Že v osprednjem traktu nam prihaja stari, veseli in odkriti prijatelj nasproti. Kako prisrčna, globoko verna, verna z ono le Uprki lastno ljubeznivo sentimentalnostjo, kako lirično ubrana je njegova Marijina legenda! In oni dečko, ki si je mirno zapalil pipo in legel v strnišče, da si privošči siesto kakor gospod! Ti krepki, siti modri toni in ta verva, s katero je vse to slikano! Zdi se mi, da vidim Uprko samega, kako slika tega »chlapíka«, v ustnih, vedno se smehljajočih, debelo smodko in, kadar jo odloži na stran, si zažvižga najveselejšo slovaško »Ej, ej, ja te Mařenku — —«.

Povšeč pa mi ni, da se je spravil nad akvarel, ne, ker morda ne obvladuje te tehnike, marveč, ker izgublja v tem materijalu barva

ona barva, ki je vsem Uprkovim slikam življenski element, svoj solnčni žar. Ta živa, sita rdečina in to smaragdno zelenilo, ki kar uka iz njegovih oljnatih slik, izgubljata v akvarelu svojo moč in postajata prsteni, težki — —. Ti živobojni in smejoči se slovaški ornamenti na našivih, vezeninah, katerih kar mrgoli na njegovih slikah, zavedejo pa pač tudi umetnika, da prične mestoma — in morda res enotnemu vtisku na kvar — stilizovati. Taki sta n. pr. videti ravno omenjena slika in pa njegov chef d'oeuvre »Slovaška Madona«, slikani v dveh tehnikah, ki se naravnost ubijata. Zlasti v »Slovaški Madoni«, ki je vrhutega — morda brez potrebe — deljena v triptihon, čutimo neprijetno to disharmonijo, če si smem dovoliti Uprki nasproti ta izraz. Obrazi v polni luči so izraženi popolnoma impresijonistno, krila, avbe in rute pa je umetnik stilizoval, kakor da tekmuje z Walterjem Cranejem. Kljub vsem tem »nedostatkom« pa je ravno ta Madona, ali boljše »Marijina pesem«, kakor je označena tudi v katalogu, eno iz onih umetnikovih del, v katero je položil Uprka vse svoje veliko znanje in vso svojo globoko čutečo dušo. Nad vso to živobojno, pestro množico, ki se je verna zbrala k Marijini pobožnosti, nad tem veselim zelenjem doni kakor v daljavi izgubljajoča se pobožna pesem ona monotona, tožeča, vedno povračujoča se pesem, oni pristni izraz priproste kmečke duše, vdane v svojo neizprosno usodo.

Kako se ume vglobiti umetnik v mišljenje in srce svojega ljubljenege priprostega naroda, govori še prepričevalneje slika »Na dan vseh svetih«, brezdvomno najboljša slika tu. Večer na vaškem pokopališču; ob grobih slovaška dekleta, ki prižigajo lučice; v ozadju, ki drhti v onih nepopisnih umirajočih tonih večernih mrakov, kakor jih ume le Uprka pričarati na platno, izgubljajoče se postave, silhete križev in pomnikov, nebroj bledih in rdečih lučic — vsa poezija tega svetega večera, kakor jo je že vsakdo občutil ta dan na vaškem pokopališču, se razliva tu v neskončno lepo pesem o ljudskem srcu in umirajočih jesenskih večerih —.

Imenoval sem že K u p k o; kdor je intenzivneje zasledoval umetniško in razstavno gibanje zadnjih let, temu pač Kupka ni več novinec. Poleg Muche, Radimskega in prerano umrlega Marolda je tudi Kupka eden izmed onih čeških umetnikov, ki so si priborili kruh in slavo šele v tujini, v sveti Mekki vseh modernih umetnikov, v Parizu.

In vsi so postali pravi Parižani; Radimský, Mucha, Stretti v svoji eleganci, vervi in lepoti linije, Kupka pa v neusmiljenosti, brez-

obzirnosti one montmartrske satire, ki uspeva le v onih visokih, belozastrtih ateljejih, ki — čez dan delavnice, na večer kabareti, pozno v noč venerina svetišča — vznemirjajo etična in lojalna čustva mirnih meščanov s »Place blanche« in »Place Pigalle«, one vse linhujoče satire, katere slavni reprezentantje se danes imenujejo Leandre, Willette, Steinlen, Jean Veber in v najnovejšem času tudi naš Kupka. Kot sotrudnik znanega lista »L'assiètt' au beurre« je stopil v te vrste in v Manesovem mladem krogu se predstavil menda sedaj prvič z obsežno kolekcijo svojih del dunajskemu občinstvu.

Jaz ne vem, kaj si misli to občinstvo ob Kupkovih radirankah, toliko le vem, da se gnete pred njegovimi slikami in da ga žge ta ciklus (»Denar«, »Glas tišine«, »Upor«, »Blazni«) v dno srca, da ga revoltuje.

Njegov »Denar« govori glasneje in strašneje nego Beblow evangelij. Mamon v vsem svojem demonstvu, ta strašni malik, ki gazi v krvi proletarijata, da, celega človeštva, s kako grozovitim, satanskim humorjem ga karikuje umetnik! Borzijanec, titan med človeštvom, prestilizovan iz napihnjene žabe v ta človeški in nečloveški stvor z izbuljenimi očmi, s trebuhom, ki ga je neizprosni vivisektor izpremenil v velikansko, vzbočeno in prozorno posodo, ki hrani — nikomur pristopne — milijarde svetlih, žarečih dukatov, s ključalnico na mestu popka — tako je stal mamon umetniku za model.

In isti mamon, sedeč na zlatem prestolu, v svojem pošastnem titanstvu segajoč do oblakov, s svojim gnusnim zlatožarečim trebuhom — si je zavaroval svoje tiranstvo s hlaptci, ki so obstopili kakor železen obroč, mož ob možu, konj ob konju, top ob topu, vsi v orožju pošastni prestol, vsak trenotek pripravljeni, da pogazijo v krvi delavsko »sodrgo«, ki hiti v dolgem izprevodu v delavski halji s krampom in kladivom, na licu bedo, v očeh obup, v srcu upor — ob grozečih bajonetih in črnih žrelih topov po svoji križevi poti na goro Kalvarijo. —

Ali — kako strašen sarkazem reži iz slike, na kateri diktuje mamon zakone v imenu »človeštva«! In dalje, ona slika, tako zelo aktualna, ki mi ne gre več iz spomina: na visokem odru, zastrtem z ogromnimi plahtami, »rešuje« ljudstvo, ki posluša z idijotskim izrazom v očeh — izvajanja svojega »pastirja«, fanatičnega meniha, bosonogega, v vihrajoči kuti. Ob njegovi strani se vzpenja križ s Križanim, in na vsega krvavega, s trnjem venčanega kaže menih z iztegnjeno levico v patetični govorniški pozi; pod boso njegovo nogo pa je zdrknila bela preproga in usuli so se rumeni, okrogli dukati, zlatnine,

dragotine in nediskretna plahta je prikazala krasno cizelovano zlato skrinjico — z napisom »Petrov vinar« —!

In ona večja slika, katero še enkrat imenuje »L'argent«, na kateri pokleka gnusni mamon pred surovim, mesenim, vse preje nego estetičnim ženskim aktom — ki naj pač predstavlja prostitucijo — kaj naj še glasneje govori za umetnikovo osebnost?

Njegovi »Blazni«, mojstrsko završena guache, ki zamenjava vlogo komedijantov z vlogo občinstva, ta drzna satira je vzbujala že pred dvema letoma na svetovni razstavi splošno senzacijo. Do žgočega in vprav bestijalnega humorja Schwaigrovih »Novokrstiteljev« se pač Kupka v tej sliki še ni povzpel; Schwaiger mu je tekmeč, kateremu težko da bode kos. Žalibog, da ni moči obeh umetnikov na licu mesta primerjati, ker Schwaiger ni razstavil.

Satiriki so vedno globoko čuteči ljudje, pa tudi globoki misleci — in Kupka družji v sebi oboje. V tem divjem revolucionarju, ki stiska v svetem srdu pesti, vztrepečejo včasi strune tako rahlo, tako nežno, da se strme vprašujemo, je li to oni silni Kupka, je li to njegova pesem —?

Iz lastnega portreta umetnikovega odseva jasno ta dvojna duša. Te globoke, otožne oči, ki gledajo kakor iz brezdanjih globin, in to razorano temno čelo pa ta poteza okrog usten, ki se zdi zlobna, ironična — a trenotek pozneje že mirno, bolešno usmevajoča se: kdor je videl ta obraz, ga ne pozabi in razumel bode tako osebnega umetnika. Ne vem, ali je res samo moja fiksna ideja, da vidim v Kupki Jeana Veberja — in narobe, ali da si ne morem misliti satirika Kupke brez Veberja? Naj bo stvar taka ali taka, duševnega sorodstva z Veberjem tudi Kupka sam ne bode tajil; meni ugaja pač osebnejši Kupka, Kupka brez Veberjevih naočnikov in brez Veberjevega noža, Kupka v svojem liričnem elementu.

Zato pa dajem tudi prednost njegovim tako globoko občutenim in krasnim radirankam, zvanim »Glas tišine«.

Te aleje sfinks, neme, molčeče, ti dolgi, brezglasni hodniki: živega bitja nikjer, le tam daleč, daleč, kjer poljublja zvezdnati obok tropične noči v mrakih izgublajoče se obzorje, odmeva umirajoče zadnji korak samotnega potnika. Bilo je to pred stoletji, tisočletji — sfinkse molče, a iz te grobne tišine vstaja, se vzdiga glas, komaj slišen, a rasel bode, rasel v neskončnost, rasel v orkane in bobneli bodo ti hodniki in rušili se bodo strahu ti pravečni spomeniki . . .

V sliki, v kateri je ponovljen eden teh motivov, v oni sliki »Upor«, ki vpliva skoro monumentalno, izraža ta — kako bi dejal

— čisto psihični motiv — strah, ki sluti grozo pretečega upora, onega upora, ki ga ni še nikjer, ki se še ne javlja nikjer, a ki raste nevidno strašneje in strašneje — tako genijalno, da me spominja nehote na Mäterlinkovo psihično umetnost, še več, da se mi vidi ta »Upor« prvi srečni prenos visoke umetnosti tega modernega anatoma duš v — slikarstvo. Prvi poskus pač to ni bil; prvi poskusi so izza časov Carlosa Schwabeja, onega slavnega mistika in »templarja« iz reda »rose et croix«, ki je s Sar Pelladanom postal ustanovitelj moderne francoske simbolistične šole.

Še popolnejši se mi vidi Kupka v tej čisto psihični umetnosti, še bliže Mäterlinku, v mali kolorirani radiranki, pred katero občinstvo pač zaman zmajuje z glavo! Samo o tej, vsekakor zelo dekorativni sliki, bi se dala napisati dolga in široka razprava, dasi ne vem, je li umetnik tudi hotel to, kar čutim jaz ob tej sliki.

Tu stoje ljudje in kritiki pred lotosom v azurni modri luči. Iz lotosa raste nevidno nekaj; iz slike je le razvidno, da se preminja ta neznana stvar v krasno rožnato rozeto, ki se zdi, da kroži in prehaja v transparenten, komaj viden krog, v katerem se ziblje nekaj nejasnega, belega — in gledate li natančneje, zazdi se vam embrio rodečega se človeka.

Tudi jaz sem stal dolgo pred to zagonetko in se vpraševal. Sicer ni lepo, da umetnik slika zagonetke, pa tudi ni lepo, da se gledalec vprašuje: kaj, zakaj? — A ta slika je tako čisto drugačna nego druge slike, da mi pač dovoli mojster Kupka, da izrečem tudi jaz svoje mnenje.

Lotos — absolutna lepota poraja lepo misel in ta večnolepa misel, ki hrepeni po združenju vsega lepega in ki je lepota sama, rodi ljubezen, oni veliki abstraktum, ki je cilj in konsekvence vsega lepega, oni abstraktum, ki prehaja v konkretnost z združenjem bitij, ki so hrepenela po drug drugega lepoti življenskih sil in form — duše in telesa, onih bitij, o katerih pravimo, da se ljubijo. In kadar se združijo v tesnem objemu ta bitja, ki so hrepenela po združenju, vstajajo iz objema neznane, pramočne in brezmejne sile in iz večnolepe misli, večnolepe ljubezni stvarjajo te sile nove lepote, nova bitja — stvarjajo — človeka . . .

Morda nisem tolmačil popolnoma prav, a mojster Kupka mi to odпусти!

Tak psihičen motiv je tudi njegova velika slika »Veselje«. Je li to brezskrbno, glasno veselje, ki ne pozna več mej, marveč postaja brutalno, razuzdano, izrazil s tako nedosežnim realizmom kakor

Maljavin v znanem »Smehu«, ne bodem razpravljaj, pač pa je tudi Kupkova slika, na kateri se smeje vse: morje in rožnato pobrežje, ti nagi, rožnato-meseni dekleti, čepeči na konjih, ki rezgečeta za stavo s svojima tolstima jahačicama — v stanu raztegniti lica in usta tudi najčemernejšemu hipohondru.

Kadar pa stopi Kupka iz vrtoglavih višin svojega duševnega proizvajanja in se loti vsakdanjega motiva, kakršen je pač njegov portret »dame s psom«, postane čisto majhen, neznamen slikar, trd, neokreten v barvi — a vedno briljanten risar kakor velika večina Manesovcev.

Ne smem se posloviti od Kupke, da se ne spominjam tudi Panuške, nekako sorodne mu duše — sorodne, no, kar se tako imenuje.

Panuška je menda tisti mož, ki se je s Schwaigerjem hotel »učiti strahu«. Iz »Zlate Prahe« vam bodo vsem gotovo znane njegove bajke in pravljice, v katerih kar mrgoli strahov in pošasti pa zakletih mrtvih mest in gradov.

Škoda le, da je to pot prinesel tako malo novega pa — recimo tudi — dobrega. Njegov »Roparski brlog« in grozno-komična risba »Premagani velikan« nikakor ne ilustrujeta Panuškov zelo osebne umetnosti. Mnogo boljša in značilnejša za tega modernega pripovedovalca bajk o strahovih je njegova krajina, ki noče biti drugega kakor priprosta krajina s samotnimi hišicami, mimo katerih pa si ne bi upal v pozni temni noči; za temi drevesi se skrivajo grozne črne pošasti in v teh hišicah gospodinji strašne in zlobne čarovnice.

Ta Panuška, ki je že danes nekak češki Behmer, pa ima še dolgo, prav dolgo pot pred sabo, da postane tudi drugi češki Schwaiger ali vsaj drugi Kupka. —

(Konec prihodnjič.)

Izgubljeni raj.

Če v jasne gledam ti oči,
zrem v njih svoj izgubljeni raj
in vsa očarana želi
mi bolna duša tja nazaj.

A v mojem srcu ni več nad,
pogreznjeno v temo, veli,
da laž je v solnčnih teh očeh,
da raja ni . . . da raja ni! —

Vlado Levstik.

Reinkarnacija.

Cefir akacij vitke stase boža,
po nebu riše solnce zgodnji dan,
in sred akacij, v žarkem svitu solnca
zamišljen stopam čez zeleno plan.

In kroginkrog življenje poje himne
in kroginkrog preži zavratna smrt —
Akacije duhtijo v mokro jutro — —
na tleh umira hrast, od viher strt.

In kjer povprašajo zvedave misli,
»Življenje! — Smrt!« glasi se tuintam;
in moji duši misli šepetajo:
»Življenje! — Smrt! — Odkod hitiš — in kam?« —

»Glej jutri zopet vstane mlado solnce,
življenje novo vžge se z novim dnem —
in spet ugasne, znova prerodi se — —
in kadar ti ugasneš — kaj potem? . . .
.«

»Ah, zopet zaduhte akacije,
zasiye solnce tisočzarki dan,
zamišljen stopaš spet čez širno plan —
— igrača si reinkarnacije! . . .«

P. Grošelj.

Ne vprašaj!

Ne vprašaj me, zakaj da plakam,
pogledi raje mi v oči
in v solznih biserih izvedi,
kaj v prsih dušo mi teži.

Na srce moje se nasloni,
zakaj da plakam, ti pove.
Le s tabo pač bi bila srečna,
brez tebe meni je gorje! —

Gorska.

Mati.

Spisal A. Sever.



ozni jesenski veter je vlekel že nekaj dni strupeno in skeleče preko hišic v predmestju in vse je bilo kakor izumrlo. Tista ubožna domovja so se stiskala še bolj plašno nego običajno ob cesti, a na prostem ni bilo videti žive duše; le redkokdaj je priropotal kak voz doli iz mesta.

Nekaj malega je še bilo do adventa. Črez noč se je bilo nasulo snega iz oblakov toliko, da so napravili komaj gazi. Dimniki se s streh skoro niso videli čisto nič, le luknje so se poznale po snegu, kar sta ga otopila gorkota in dim. Snežinke pa so se usipale še vedno tako na gosto, da neba ni bilo razločiti, a kdor je pogledal po cesti, ki se je vila ven na kmete, zagledal je edino goste kosmiče, ki so gomazeli pred očmi, da se je zdelo, kakor bi bila zakrila gosta tančica razgled v božji svet ter ga odmaknila ljudem. Po hišah je bilo temačno celo dopoldne in otrok je bilo kar strah, sneg pa se je le kopičil in kopičil in ponekod so pričakovali že s strahom, da se udero strehe vsled preobilne teže ter jim razruši revne domove.

Tisti dan zjutraj se je prebudila v predmestju stara ženica in prižgala luč. Čudno se ji je zdelo, da ni toliko časa čisto svetlo, čeprav so odšli že vsi sosedje na delo. Spravila se je iz postelje ter sedla k ognjišču, ki je stalo v kotu v sobici, in podprla je glavo s koščenimi rokami. Lasje so ji bili beli ko sneg in bila je že napol plešasta. Lice ji je bilo uvelo, a oči, one velike oči, ki so se svetile pred leti polne ljubezni, v katerih so se poznale pozneje moreče skrbi, ko je gospodinjala možu, so bile ravno tako velike ko v prejšnjih časih, ali bile so zatekle in rdečkaste, kakor da so vnete; obraz ji je bil poln gub in upadel, kakor bi se bil skrčil, nalik cvetju, če pade nanj slana.

Odprla so se vrata in vstopila je ženska srednje starosti.

»Katra, ali bo popoldne mogoče iti k Sv. Martinu?« jo je vprašala starica.

»Nič ne bo, nič, mati, saj vidite, da je sneg na debelo zapadel, — ne boste mogli iti na pokopališče danes, ne!«

»Sneg je zapadel?« je dejala starica. »Tako? — Mogoče pa ni tako hudo, mogoče pojdem vse eno.«

In zamislila se je; postalo ji je hudo in nikakor ni mogla verjeti, da bi ne mogla od doma. Vedela je sicer, kakšna so pota in da ji je bilo še po leti težko priti daleč onostran mesta, kjer je bilo pokopališče sv. Martina skrito pod hribom. Bila je vdova, stara vdova, ki je živela tu doli v predmestju prav beraško. Imela je sina po možu, in dasi je ležal Janezov oče že v grobu, ko je dečko komaj shodil, ga je vendar vzredila z zaslužkom svojih rok. Dolga leta so bila, ko je skakal Janezek okoli hiše, pa slednjič je le odrastel in hodil je delat v skladišče na kolodvoru kakor oče; v začetku je bil navaden težak in je skladal zaboje na vozove, sčasoma pa so ga sprejeli v redno službo in bil je nastavljen za paznika. Tisti dnevi so bili zanj velik praznik in pričakovala jih je s hrepenenjem. Janez je hodil domov v modri obleki in čepico je imel na glavi, nekoliko postrani, tako, da je vidno kazal ponos. Ustavila je potem vsako znanko in komaj je čakala, da ji pove, da je postal njen sin železniški paznik. Ravno v tejle sobici v predmestju sta prebivala in ničesar ji ni bilo treba delati, le skrbela je za sina. Včasih pa, takole popoldne ji kar ni dalo strpeti doma; na skrivnem je šla za hišami tja proti progji, da bi je za gotovo ne videl nihče, in tam je gledala sina, ki je koračil ob vozovih semintja, seveda tako, da je ni videl; vsa je bila iz sebe, da bi bila kar vzkliknila na glas, a če bi bil kdo stopil k njej, pokazala bi mu ga bila in ne bila bi ga pustila proč: moral bi ga bil gledati ž njo vred.

Bilo pa je pred nekaj leti, ko je Janez začel naenkrat pokašljavati in lica, ki so mu bila prej rdeča in sveža, so mu bledela; vsak dan so bila bledejša, ko je zjutraj vstal ter šel na progo. Obraz mu ni bil nič več okrogel, kosti so silile na dan, pa oči so mu postajale vodene. Če je zavil za oglom, je kašljal ter se napenjal, pa nič več ni hodil tako pokoncu in moško kakor včasih. Zvečer je prihajal domov, a držal se je kar v dve gubi, noge je komaj prestavljal in dihal je težko. Materi je to trgalo srce, vsa se je tresla in prečula je cele noči ter poslušala, ali spi; vprašati si ga niti upala ni, je li mu slabo, ker je vedela, da mu postane še hujše, če mu omeni bolezen.

V pozni spomladi, ko je zacvetla rž tam na polju, je Janeza vzela jetika. Ona dva dni, ko je ležal sin na odru, je pravzaprav tudi sama nehala živeti; vedela ni, kaj se godi okoli nje. Noč se je naredila okoli nje, temna in mrzla. Govoriti ni mogla in tudi jokala ni, še solze ni potočila, ko je ležal na odru Janez.

Tedaj, ko so krsto že bili zagrebli, se je šele zavedela. Utrgal se ji je vzdih iz globočine prsi ter ji napolnil z grenkobo vso dušo. V srcu je čutila stotine ostrih mečev zasajenih. Bila je to povest o stari, ljubeči materi, ki je imela sina in ki ga je izgubila, povest, ki se je vršila na tihem in neopaženo že toliko in tolikokrat in ki so jo pripovedovali že tisoč in tisočkrat, katere pa še ni nihče popisal dovolj dobro in resnično, ker je ni mogoče.

Od takrat je živela težko in zato je vzela kakšno žensko k sebi, da je izhajala za silo. Včasih je tudi šivala za ljudi, kolikor je pač mogla, toda napenjati je morala oči na vso moč. Hodila je slednji dan gori k Sv. Martinu, da je videla vsaj gomilo sinovo, in ni zamudila dneva vse leto.

Danes pa je zapadel sneg in nikamor ne bo mogla. Ali je moralo ravno danes zamesti pota? Bog pomagaj, vsaj to naj bi ji bilo dopuščeno, ko že drugega nima na svetu! Starica je mislila in mislila ter se včasih prijela za glavo, potem pa se je podrsala od ognjišča k oknu. Zrla je skrbno tja ven: morda bi vse eno lahko šla — kaj, če je zameteno, saj po mestu je itak odmetano in iz mesta proti Sv. Martinu bo morda tudi. Čemu ne bi šla, ko je hodila tudi že v dežju, pa je tudi prišla in obiskala je Janeza ravno tako — nič hudega se ji ne zgodi!

Opoldne, ko je odšla po kosilu Katra nekam na delo, se je zavila v veliko ruto, ki je bila že vsa ob barvo, ter je počasi odhrecala po veži.

Dolgo je hodila do mitnice, ki je stala tik pred mestom. Čuvaj je stopal gori in doli s kosmato kapo na glavi, ki jo je imel potegnjeno črez ušesa. Nad kolibo je visel na okrogli deski drastično naslikan cesarski orel, ki je bil napol zasnežen. Sneg je ponehal, zato pa je začela pihati burja tam od severovzhoda. Prešla je več ulic in zavila je proti zahodu. Noge so se ji tresle in bilo ji je, kakor da je pijana, in najrajša bi bila kam sedla; toda nekaj jo je gnalo naprej, kar naprej: kmalu bo že kolodvor in odtod ni več daleč na pokopališče. Napravila se je bila na pot in zakaj ne bi šla do konca? Mora iti! Tam na strani se že čuje premikanje voz po progi, glej, in komaj sto korakov je še do kolodvora. Veliko poslopje, s kupolo na sredi, stoji začrnelo in okajeno in ljudje hodijo ven in noter ter se pehajo z rokami v stran; vmes se čuje vpitje izprevodnikov in strežajev iz hotelov. Tod ob progi je tolikokrat stala ter čakala sina, ko mu je prinesla kosila v jerbaščku!

Komaj je že stopala in vendar je šla naprej. V oči jo je rezala ostra burja in skelele so jo, da ji je postajalo vroče po vsem obrazu.

Blizu kolodvora, je držala preko proge široka cesta, ki je peljala naravnost pod hrib, pod katerim je bilo mestno pokopališče. Ob lepih dneh se je videlo odtod naravnost pred pokopališka vrata, nad katerimi je stal velik bronast angel s trobento v roki, vabeč k vstajenju mrtvece. Starica je postala, predno je šla preko proge, ter počakala, če ne prisopiha kak vlak. V glavi ji je bilo težko, kakor bi ji bil vlil svinca kdo vanjo, roke pa so ji bile čisto otrple, tako da je komaj tiščala ruto ž njimi k sebi.

Tedaj jo prime nekdo za ramo ter jo vpraša: »Mati, ali greste k Sv. Martinu?« Bila je znanka, s katero sta bili doma iz iste fare. »Danes je zaprto, veste, ves dan — bila sem tam.«

»Zaprto?« je rekla preplašeno ter se stresla.

»Kar domov pojdiva, mati; veste, ni nič.«

Starica je prikimala z glavo; razumela jo je. Zaprto je pokopališče in ne bo mogla obiskati sina; niti h grobu ne bo več mogla. Morda ga ne bo videla nikoli več, saj skoraj pride tudi ponjo smrt z bridko koso in potem bo vsega konec. Pogledala je po cesti, toda doli po hribu je nosila burja sneg in bilo je videti kakor bel oblak; nič se ni razločilo. Janez pa spi tam gori, Janez! Starka se je naslonila na pregrajo, ki je bila spuščena, v očeh so se ji pokazale solze in zmrzovala so ji sproti po obrazu.

Nekaj čudnega jo je obšlo. Stroj je zaropotal mimo in dim se je vlekel ob strani prav na gosto. Glej, glej! Tamkaj med relsami se bliža nekdo. Čepico ima postrani in pokoncu gre in moško. Dim izginja pred njim v nič. Vlak se mu je umaknil v stran ter počakal, da gre on mimo; ali on gre počasi, komaj da se prestopa, skoro kakor da stoji. Drevesa ob progi mole gole veje tako spoštljivo proti nebu, kakor da bi ga pozdravljala. Čeprav je mraz, ima jopič odprt in čepico postrani. Janez je, Janez! V roki pa nese rdečo zastavico, ki plapola v vetru, ki ga je vzdignil vlak. Kako plapola zastavica, vsa rdeča, pa čimdalje večja postaja in že se vleče kar za njim, pa ga je že ovila vsega.

Starica bi se bila zgrudila, ali v tistem hipu jo je prijela ona znanka pod pazduho. Nekaj ljudi se je ustavilo, pa so se kmalu razšli, češ, stara babnica! Znanka jo je peljala proti domu ter jo ves čas nadlegovala z vprašanji. Starica je molčala na vse, topo je zrla predse in omahovala semintja. Vedela ni za gotovo, je li res

videla sina, ali se ji je samo dozdevalo, vendar pa ji je bilo mehko pri srcu in ves njen žalostni obraz je sijal nekakšne radosti.

Bila je potem doma. Boleli so jo vsi udje, da jih je komaj čutila, in zdelo se ji je, kakor bi se ji včasih zapodila po žilah ledena mrzloti, ki jo je vso pretresala. V glavi ji je kar šumelo. Menila se pa ni veliko za to; čutila se je tako osamljeno kakor še nikoli. Nihče se ni zmenil zanjo, kajti Katra je odšla zjutraj na delo in vrnila se je šele zvečer, le kak otrok je priletel k njej in jo zrl zvedavo, ona pa ga je gladila po kuštravi glavici. Odrekla se je že, da pojde to zimo še kdaj obiskat gomilo sinovo, češ, saj molim tudi doma lahko za pokoj njegov in izdalo bo ravno toliko. Navdajala je ni le žalost, tista neizmerna žalost, ki jo more občutiti le zapuščena mati, nego tudi želja, da bi zasnula na veke.

Tiste dni, popoldne navadno, pa ji je postajalo slabo; vršalo ji je po možganih in bolečine je čutila sredi njih. Videla ni skoro nič in bilo ji je, kakor da ima očesne jamice prazne. Tuintam jo je zbodlo, kakor bi ji bil zabodel kdo iglo v oko, pa hkratu jo je uščipnilo tudi v možganih. In čeprav jo je popustilo, se ji je vendar zdelo, da vidi vsako uro manj, da se ji vedno manj svita pred očmi. Krevsala je k oknu, kjer je bilo bolj svetlo, in tedaj se ji je nekoliko posvetilo in zableščalo, kakor bi bil švignil blisk mimo nje, potem pa se ji je zdelo, da vidi vse v sami rdečkasti luči. Ta luč pa se je polagoma zopet izpreminjala v temo, ki je bila čisto črna, in šele čez dokaj časa je zopet razločevala stvari okoli sebe. Mučno ji je bilo in rada bi bila koga vprašala, če bi se dalo pomagati, ali ni si upala; pa bi ji tudi nihče ne bil hotel pomagati in na svetu je itak ni veselilo nič več.

Toda ob taki priliki jo je prevzel strah, če bi se tema ne hotela nič več ne razvleči izpred oči. Kaj, če bi vedno ostalo tako! Ta misel ji je hipoma šinila v glavo. Prenehala je šepetati molitve in tudi Janez, katerega je imela vedno pred očmi, ji je izginil za hip iz spomina. Prav tako ji je bilo kakor nekaj časa, predno ji je umrl mož; zdelo se ji je, da se bliža nekaj, nekaj hudega. V duši ji je ležala slutnja kakor greh. Hotela se je iznebiti takih misli, ker so se ji zdele izkušnje, ki jo odvrčajo od molitve.

Nekega dne se je domislila, da jo je včasih ravno tako zbadalo in grizlo po očeh. Bilo je pred leti, tedaj, ko je Janezek ravno blebetal prve besede. Delala je po moževi smrti po cele dni zunaj, po noči pa je sedevala ob lojeni sveči in šivala belo perilo zato, da je mogla preživiti Janezka. Spala ni skoro nič, dostikrat je oma-

gala popoldne ter zadremala za nekaj časa. In takrat, ko je toliko noči prečula o bolezni sinovi, so jo zopet začele boleti oči prav močno, pa si jih je umivala z mrzlo vodo, da bi si jih ozdravila. Boljše je bilo, toda zdravih oči ni imela več; a videla je še.

Tako je premišljevala starica. Potolažila se je nekoliko, ko se je spomnila sina. Pa bo mogla videti še kdaj tiste šmarnice in naglje, ki mu jih je nasadila na grobu, da so mu cvetli in dišali, da mu ni bilo dolgčas samemu? Saj bo boljše!

O, pomagala ji bo Mati božja, kraljica nebeška in mati samega Odrešenika! Kolikorkrat se ji je priporočila in ji razkrila težave, vselej jo je uslišala čudodelna Mati božja tam v mestu, v stranskem oltarju, kjer je skoro tema in pred katero gori toliko svetilnic in ki ima tron ves okovan z dragimi kameni, na glavi pa zlato krono. Koliko tisoč kristjanom je že pomagala in njej bo gotovo tudi! Zaupati mora v njeno pomoč, pa jo usliši, ker je neskončno usmiljena.

Sladek up je obšel ubogo, staro mater. Samo v cerkev pojde, in ko se vrne, ne bo je več tako ostro bodlo v očeh, videla bo, kakor je včas, ko je pestovala Janezka, prav tako.

Jutri pojde. O — pa še Janezov god bo! In skoro bi bila pozabila, skoro, da bi ne bila zanj celo pri sveti maši. Marija sama jo je spomnila na to, glej!

In šla je od doma drugo jutro vsa slabotna, toda zeblo je ni, ker so jo obladovala blažena čuvstva; upanja in veselja je bila polna. Ozirala se ni ne na desno, ne na levo, tako z iskrenim srcem je šla v cerkev. Pred vrati, kjer so hodili verniki ven in noter, bi jo bili skoro podrli, da ji ni pomagala deklica, ki je rila pred njo. Drsala je pred oltar za prižnico, ki je bila neznansko razsežna in vsa polna kipov in stukatur. Zgrudila se je v klop in vesel nasmeh ji je prešinil ves obraz. Tako nekako ji je bilo, ko je romala še s svojo materjo na božjo pot na kakšno visoko goro, ko je dospela na vrh. Bila je obrnjena proti oltarju ter je venomer kimala z glavo. Ko je mašnik pristopil, ga skoro ni videla, le toliko je razločila, da se je pričela maša. Kadar je strežnik pozvončkal, vselej se je udarjala s koščeno ročico po prsih in molila je za sina in sebi za zdravje, ki ga ji bo podelila bogorodica v oltarju. Pri povzdigovanju pa je naslonila trudno glavo na klop in ni privzdignila obraza; zdelo se ji je, kakor pripoveduje ljudska povest, da pridejo takrat duše vseh tistih, za katere moli kdo pri maši, v cerkev, da se klanjajo Zveličarju. Gorko ji je postalo pri srcu in vsa je bila zadivljena. Sedaj,

pri povzdigovanju pridejo tudi angelci iz nebes in se vesele. Zdelo se ji je, da obdajejo ves oltar krilatci, majhni kakor otročički, smejočih se ličec in zlatih las, prav kakor je bil Janez tiste dni po smrti očetovi. Vsi imajo perotnice in zibljejo se okoli oltarja in čudodelne podobe. Molila je očenaš še njim v čast pa jih prosila, naj bi bili prijazni njenemu sinu v nebesih, in kar iztegnila je roke same radosti in slišala ni ničesar več.

Takrat ji je padel molek iz rok in šele, ko je minila maša, ga je pogrešila. Ljudje so odšli že večinoma iz cerkve. Začela je iskati molek. Strmela je predse, ali videla ni ničesar. Vse ji je zopet vršalo po možganih. Bil je molek, ki ga je držal Janez v roki ob zadnji uri. In kolikokrat je bil blagoslovljen! Čudno! Saj ni prosila le zase in za svoje zdravje, saj je molila za Janeza tudi, tako pobožno, pa se ji je izgubil molek! Ihta jo je popadla: priporočila bi se sv. Antonu, ki je priprošnjik, če kdo kaj izgubi — toda ni ji dalo. Samo strmo je gledala predse pod klop, a v očeh so se ji delale kar pege, skloniti se pa ni upala. Hipoma se je spomnila zopet sina in potolažila se je: molila je zanj in naj izgubi, kar ima, kaj ji to! Angelcem ga je priporočila in morda so mu ti nesli molek tja v raj, da bo imel kaj od matere. — Naj ima Janez, saj bi dala zanj tudi življenje, če bi bilo treba.

Izplazila se je iz cerkve, oprijemaje se stene. Skozi vrata je našla le po naključju, ker je ravno takrat stopil iz cerkve star gospod in ji vrata podržal odprta. Tavalala je kar naprej, le to je vedela, da treba odtod. Nekaj grenkega in sladkega jo je prevzemalo obenem, mislila pa je le na sina in vesela je bila, da je bila zanj pri maši. Šla je po ulicah naprej. Vse je šumelo in vriščalo in vpilo. Šele, ko je zavpil nekdo nad njo, naj pazi, ter se zadel obnjo, se je zavedela. Postala je in privzdignila staro glavo in se obrnila za dotičnikom. Pa ni mogla nikogar uzreti, samo zdelo se ji je, da se nekaj premika okoli nje. Takrat jo je zaskrbelo in sesedla bi se bila, da se ni naslonila na neka vežna vrata. Res, šla je v cerkev, da bi si izprosila pri kraljici rožnivenški zdravja, in podela ji gotovo, da bo zopet videla. Zopet ji bo dala mati božja zdrave oči. — Pa, kako, da ne vidi še nič bolje nego prej? Nekako mede se ji vse, nekako tako, kakor bi se prebudila, pa bi ne mogla izpregledati. Skoro ne sveti se ji že nič več pred očmi, le nekaj še gomazi pred njo. O, pa ji bo pomagala Mati božja s tisto svetlo, zlato kronico na glavi! Imela je tudi sama sina, samega Odrešenika, in stala je pod križem in videla ga je, ko je na njem umrl; zato ve, kako

je hudo zapuščeni materi, in zato se je bo usmilila. Domov pride in videla bo vse kakor včas; videla bo.

Dolgo je hodila, da je pricapljala tja doli v predmestje. Cesta je bila vsa zamrzla, vrtovi so bili zapadeni s snegom in gosta, bela megla je ležala povsod. Solnce se je kazalo v njej krvavordeče ter narejalo silno žalosten vtisk in zamrzle luže so se motno svetlikale. Bila je že preko mitnice. Hitela je, kar je mogla, in napenjala je oči, pa se ji je zdelo, da že skoro niti ne gomazi več pred njo.

Med tem je zazvonilo poldne. Delavci so udrli iz tovarn in cesta se je napolnila; zavladovalo je po njej življenje, vse se je gibalo.

Starici pa se je takrat zazdelo silno dobro. Zvonjenje se ji je zdelo tako veličastno; zdelo se ji je, kakor da Mati božja govori v njem in jo tolaži. Postalo ji je toplo; v možganih je začutila gorkoto, ki jo je vso prevzela, pa bilo ji je, kakor da se ji tla izpodmičejo izpod nog in da plava v zraku. Malo je omahnila in ležala je na tleh.

Delavci in delavke so se hipoma nabrali okoli nje. Poznali so jo. Spravili so jo domov, sosede so se zbrale pri njej — Katre ni bilo doma — in šele popoldne so se poizgubile ter jo pustile samo.

Bilo je vse tiho. Vsa sobica je bila svetla in nekam praznična, kajti sneg, ki je ležal po strehah sosednjih hiš, se je bleščal skozi okno in stene, ki so bile sicer nekoliko posivele, so se svetile v čisti belini. Starka je ležala na postelji kakor mrtva, vsa bleda in prepada, komaj da je dihala; zmučena njena glava je počivala na blazini in po čelu se je poznalo nekaj kapljic krvi vsled padca; srebrnobeli redki lasje so ji obdajali tisto čelo, na katerem je bilo načrtano nešteto bolečin, kakor glorijska. Bila je v nezavesti. Pod večer je prišla Katra domov; vedela je že vse. Pustila jo je v miru, samo lučko je prižgala in jo postavila na stol poleg postelje.

Storila se je noč, temna zimska noč, starko pa so objele lepe sanje. Stala je na vrtu pod cvetočo jablano, ki je razpenjala nad njo veje, tako jablano, kakršno je videla le včas v mladosti tam na vasi. In Janeza je zopet videla. Bil je že čisto odrasel, velik in kar naenkrat se ji je prikazal: poslala ga je sama Mati božja iz nebes. Tako prijazno se je držal in smehljal se je, v roki pa je imel na bleščečem se krožniku dvoje očes, kakor jih ima sveta Lucija v oltarju. Bil je v modri obleki, pa zdelo se ji je, da prihaja neka svetloba od njega. Ali vse eno ga je poznala in kar za roko ga je prijela. Janez pa je pokazal na srebrni krožnik, in ko je pogledala tja, ni čutila nobene bolečine več v očeh. Janez se je sklonil in jo

poljubil na čelo, takrat pa je potegnil veter in jablana je zašumljala in rdeče cvetje se je usulo raz veje, a Janez je izginil. Od nekod pa je zaslišala zvonjenje, tako lepo kakor o Veliki noči, ko zvonijo k vstajenju.

Pozno se je prebudila drugi dan. Čudno ji je bilo, nič ni vedela, kje je, samo Janeza se je spominjala in pa da je govorila z njim. Katra je bila že odšla. Vzravkala se je na postelji in tipala je okoli sebe. Počasi se je malo začela spominjati. Zdelo se ji je, da je že silno dolgo, kar je spala. Kaj je še vedno noč, še vedno? Poklicala je Katro. Če je noč, mora Katra biti doma in oglasiti se ji mora. In še enkrat je poklicala, še glasneje. Nič! Noč ne more biti, Katre ni doma. Ali je potem dan? . . .

In vstala ji je črna slutnja v duši. Zdelo se ji je, da je prišlo tisto, česar se je tako bala, na kar se niti spomniti ni upala. Vedno strašnejši in resničnejši se ji je dozdeval oni strah. Dan je! A okoli nje je noč, temna, temnejša nego kdaj poprej! Tipati je začela zopet okoli sebe preplašena, potem pa je dvignila roke proti nebu . . .

Bila je slepa. —



M e n i h.

Sameva v vrtu samostanskem lipa,
sloni pod lipo star menih,
v naročje mu dišeče cvetje vsipa
pomladnje sape mehki dih.

»Obstati ni mi bilo v celi tesni
med stenami tam štirimi;
prišel sem ven, roko poljubiti Vesni,
— kako srce se širi mi!

Zaman, zaman . . . Dišeče cvetje,
ki zdaj se name vsulo je,
to cvetje mojih mladih let je,
ki brez sadu minulo je.«

Narjan Pretko.



Na Silvestrov večer.

Polnoč je v zvoniku odbilo, Dejal sem, ko sem te poljubil,
odmeva še glasni udar . . . da ljubim te kakor Boga.
Ah, leto, ki zdaj si minilo, Ah dekle, Boga sem izgubil,
kar sreče si ti potopilo, a tebe sem ljubil še, ljubil,
ne vrne se več mi nikdar! ti sama si Bog mi bila.

Ne želi mi, ljubica, sreče, In misel se mi je rodila,
in vino iz čaše izlij! da bajen življenje je sen;
Napolni jo Lete peneče, tako sva se takrat ločila,
da srce umirim goreče, a ko si se zopet vrnila,
pozabim da tvojih oči. si bila ko kamen leden.

In vendar, saj nisi lagala, In vendar, saj nisi lagala,
neverna mi ljubica ti, neverna mi ljubica ti,
roko si mi belo podala, saj nisi mi takrat dejala,
»ne zabi me!« si mi dejala, da bodeš mi zvesta ostala,
pogledala si mi v oči. ko najin se pot razdeli.

Mladen Mladenov.

Črna knjiga.

Rad imam te, dragi Stanko!
Sladko v kleti spi ti vino,
ki mi v zimi greje žile,
ki hladi mi v letu srce.
Rad zahajam k tebi, Stanko,
dobra duša bil si vedno.
A trepet in strah mi vzbuja
tista tvoja tolsta knjiga,
tolsta knjiga v črni vezi,
iz katere mi prebiraš
vsekdar, kadar sem pri tebi —
svoje stihe . . .

Vojanov.

Zemljiškknjižni izpisek.

Spisal Ivo Šorli.



ošan je stopal počasi po položni, nekoliko raskavi cesti navkreber, počasi, a z dolgimi, umerjenimi koraki, kakor hodijo hribovci, kadar pridejo na cesto.

Ustavil se je in ozrl nazaj na dolino pod seboj. »Ka poklonu« so pravili ljudje temu ovinku; odtod so se poklanjali v slovo Mariji Vnebovzeti v dekanijiški cerkvi sredi trga, predno so zavili za brdo na vzhodno stran.

Košan je privzdignil klobuk, nerodno pripognil koleno in se prekrižal. Ni mu bilo mar v zadnjih solnčnih žarkih blesteče se planjave, ki se je raztezala doli do italijanskih mejnih gora, ni ponosne hribovske metropole, ni divnomodne Soče, ki je valila prav po sredi doline svoje čudovito čiste valove. Prekrižal se je, poklonil in se obrnil počasi za brdo.

S sklonjeno glavo je korakal pod gosto streho košatih bukev. Misliti je moral zopet na to, kar mu je rekel prijazni, debeli gospod na zemljiški knjigi. Položil je bil svoj beli kazalec z velikim prstanom na ono stran, kjer so bili zaznamovani dolgovi na njegovem premoženju, in ga pogledal. »No, poglejte, Košan, že pojde, že pojde,« je rekel. »Tu gori na vrhu je že čisto, in če boste pridni, lahko zbršete v desetih letih vse te madeže. Tako, vidite — švrk! — pa bo bela cela stran!« In potegnil je pri tem naglo s svojim debelim prstom črez knjigo.

Košan je prikimal z glavo in se nasmehnil. Bi že bilo, ako bi šlo tako hitro, kar tako — švrk! —, a veliko jih je, veliko teh dolgov, od vrha do tal pokrivajo vse njegovo premoženje. Samo en košček je izčistil s temi petsto kronami, samo en majhen košček. Hm, hm . . . tako v desetih letih, je rekel oni gospod. Premoženje je vredno pet tisoč kron, in ravno toliko je bilo dolga, ko je prevzel. Petsto ga je že manj! Ostane torej še štirisoč petsto. Deset let — vsako leto po štiristopetdeset bi plačal, pa bi bilo. Hm, hm . . .

Prikimal je zdaj z glavo in zdaj spet odkimal. Ni mogoče, ni mogoče! A zakaj bi ne bilo mogoče, ako se res potrudil! Tako premoženje vendar nekaj nesel!

Proti večeru je dospel do zadnjega ovinka, in pred njim se je odprla domača dolina, ozka in temna, in na obeh straneh visoki

zeleni hribi, skoro do neba. Košan se je ozrl na svojo hišo daleč gori tik pod slemenom levega rebra. Še celo uro je imel odtod v hrib do doma. Izognil se je farne vasi sredi grape, iz katere je peljala glavna pot k njegovi hiši, in začel plezati kar odtod po ozki stezi navzgor.

Bilo je že temno, ko je prisopel do klopice pred svojim domom. Iz hleva je stopil krepek fant in ga pozdravil.

»Dober večer, Matija!« je rekel. »Hotel sem ravno oditi. Živini sem že položil, da te ne bo skrbelo. Dolgo te ni bilo, dolgo!«

»Kaj boš, ko naredijo gospodje, kakor sami hočejo. Šele pod noč sem opravil in blizu tudi ni!« je odgovoril Košan in si otrl pot z obraza.

»No, pa z Bogom in lahko noč! Meni se mudi!« mu je prikimal mladenič in hotel oditi.

»Lahko noč! Hudič, človek je truden, pa naj si še večerjo sam kuha!« je zaklel Košan.

Fant se je ustavil.

»Saj ti pravijo vsi, da se oženi! Kako boš pa sam vse!«

»Saj bi se, a z babnicami, veš, tudi ni nič!« je zagodrnjal Košan. »Sam križ je ž njimi!«

»Križ, križ, in še Boga ni na njem!« se je zasmel fant in se spustil skoro v teku navzdol. Črez kratek čas se je razlegal njegov vrisk s hriba v hrib.

Košan je obsedel na klopi. »Ti lahko vriskaš!« je zamrmral. »Proketo, da sem se moral tega lotiti! Kako lahko bi bil živell!«

Stresel je z glavo in odšel v hišo. Bil je hudo lačen.

Skuhal si je skledo močnika, skadil v tem pipo tobaka in legel spat.

Proti jutru se je zbudil. Prva misel mu je bila debeli gospod na zemljiški knjigi in kako je potegnil s svojim belim prstom čez njegovo stran. Nekaj novega mu je šinilo v glavo, česar se ni mogel več otresti.

Ob osmih je korakal že zopet proti trgu, in ura je bila v zvoniku ravno devet, ko se je odkril in pripognil »na poklonu« koleno v pozdrav Mariji Vnebovzeti. Ob desetih pa je stal pred vodjo zemljiške knjige.

»Kaj bi pa danes radi? Ali bomo spet brisali?« ga je vprašal prijazno debeli gospod.

Košan je zmajal z glavo.

»Ne, gospod! Ampak tako bi prosil, da bi mi naredili . . . tako podobo, kakor je v vaših bukvalah . . . tako od tu do tu . . . tako črez . . . vsako posebej . . . tako . . .« je razlagal nerodno Košan in risal pri tem s svojim okornim, kakor obtolčenim prstom neko sliko na mizo.

Vodja ga je gledal izprva začudeno, potem se je pa veselo zasmel.

»Aha! vas že razumem. Zemljiškoknjižni izpisek želite. Tako, kaj ne?« — pri tem je vzel pol pole papirja predse. — »Vidite, to razdelimo na osem oddelkov s počreznimi črtami in v vsak oddelek zapišemo ime dotičnega upnika in dolžni znesek. Tako, kaj ne?«

Košan je zmajal zamišljeno z glavo.

»Devet, devet bi jih moralo biti, devet oddelkov. Pečar mora biti tudi zraven! Tako . . .!«

Poskušal je razložiti zopet s prstom, kako da hoče on.

»Pečarja ste vendar včeraj izplačali!«

»Nič ne de! Tako spodaj mi naredite prostor zanj, gospod, pa nič ne zapišite, da bo bel tisti kos papirja; Kobala, ki je drugi za njim, pa na njegovo mesto pomaknite! Tako . . . Veste, gospod, kadar njega izplačam, pride pa Podoreh na njegov prostor, spodaj bo pa več belega. Tako . . .«

In zopet je razlagal s prstom, kako da misli.

Debeli gospod se je zasmel iz vsega srca.

»Razumem, razumem!« je kimal veselo. »Potiskali jih bomo počasi drugega za drugim navzgor. Vi ste pameten človek! A povejte mi, čemu boste rabili to?«

»Bom že rabil, bom že rabil!« se je nasmehnil Košan naivno-premeteno in se odkašljal.

»No, pa pridite ob štirih zopet sem, do takrat bo že. Z Bogom! — Kaj takega pa še ne!« se je obrnil vodja nemški do mlajšega uradnika, da ga Košan ne razume. »Takega čudaka še nisem videl. No, pa naredite mu vse eno, kar želi. Videti je pošten človek. Kaj hoče za vruga s takim izpiskom?«

Košan je odšel in ob petih popoldne je stopal zopet proti domu. V roki je držal kos papirja in ga gledal neprestano. Kako lepo je vse izdelano, in debeli gospod ni hotel niti vinarja!

Solnce je ravno zahajalo, ko je prispel do doma. Prva pot mu je bila v hlev, kjer je mukalo troje kravic. Revice niso dobile cel dan ničesar.

Položil jim je krme in pripravil tudi sebi borno večerjo. Nato pa se je vrnil spet na klop pred hišo in vzel še enkrat svoj papir iz žepa, dasi se je že skoraj popolnoma stemnilo.

Dolgo je trmel vanj, ne da bi ga čital. Služil mu je le kot podlaga njegovemu razmišljanju. In njegova duša je postajala bolj in bolj samo odtisk tega papirja, razčrtana v devet oddelkov, obtežena z osmimi bremenami, in spodaj pod njimi bel predalček, oproščen svojega madeža.

Izza nasprotnih gora se je dvignila počasi velika, krvavordeča lunina obla in polagoma je polzela nje blede svetloba nizdolu proti grapi, iz katere je šumela daljna reka gori do njega. Iz vasi globoko doli ob vodi se je svetlikalo nekaj medlih lučic . . .

Košan je vstal. Počasi je stopal proti visoki skali pod hišo. Bogve, odkod se je bila privabila; stala je tu že od pamtiveka. Stopil je nanjo, prvič, odkar je bil doma. Pod skalo je zijal globok prepad, zato je bila zaradi otrok nekdanj vedno ograjena. Toda, odkar je bil odrastel on, ni bilo treba več plota in le še par trhljih kolov je štrlelo v zrak.

Košan se je ozrl okrog sebe; s te skale se je videlo celo njegovo premoženje, segajoče doli do Murovčevega senika in gori do slemena, od Nežine bajte do gozda na levi. Bilo je to lep kos sveta. Gladke senožeti, celo brdo njiv in okrog hiše daleč tja na levo lepi travniki. Samo tako strmo vse in tako daleč od sveta in zato tako malo vredno. »Da bi bilo vse to na oni strani v dolini!« je vzdihnil Košan. »Ali pa vsaj prosto, čisto da bi bilo!« In zazdelo se mu je naenkrat, da je ves ta njegov svet podoben kosu papirja v njegovem žepu. Tako na devet oddelkov je razčrtan, osem jih je omadeževanih s samimi številkami in tujimi imeni in samo spodaj od Murovčevega senika gori do onegale hrasta je vse čisto in belo. Bilo mu je, kakor da sveti mesec samo na oni del, kakor da je na vsem drugem črna, umazana tema.

Obrnil se je in se zagledal na gorenjo stran proti slemenu. Zdelo se mu je, kakor da je Pečarja potisnil tja nekam čez rob tam gori, baš čez ono črno črto, ki je ločila zemljo od zvezdnatega neba. In tako potisne vse, drugega za drugim, najprej Podoreha, potem pa druge po vrsti tja čez, in ves ta lepi svet bo čist in bel, ko bo sijala luna nanj . . . Polagoma, polagoma je pronicala v njegovo okorno dušo kapljica za kapljico bajne poezije okrog njega . . . In zahrepenel je, da bi bil ta lepi kosec zemlje njegov in da bi mogel kdaj mirno sedeti na klopicu pred hišo in se hladiti

brez skrbi po težkem delu v takih hladnih, mehkih nočeh . . . In pridno ženico bi imel, ki bi mu kaj skuhala in ga oprala, in ograjo bi naredil zopet na skali zaradi otrok, da bi ne padel kateri pod njo . . .

Vzdihnil je globoko, segnil nehote po papir v žep in ga razgrnil. Veselo, bodreče se mu je svetil v mesečini deveti predalček pod drugimi . . . Imena in številke so se mu zdele v nerazločni luči kakor črne, umazane packe . . .

Vzdihnil je še enkrat in se vrnil počasi proti hiši. Zadovoljno mu je obstalo oko na njej. Bela, ponosna je stala pred njim in okna v nadstropju so se lesketala . . .

In zakaj bi se ne ženil! Bogatih ne sme vprašati, a Zanjivarjeva Francka bi ga lahko vzela. Čedno dekle je in pridno in okroglih tisoč kron bo tudi imela! Ustavil se je in pogledal po svojem svetu navzdol. Podoreha bi izplačal. Tako skoro gori do hiše, do tegale jesena, ki ga človek lahko s kamenom zadene, bi bilo potem vse njegovo. Vzel je zopet papir iz žepa. Hm, da, do tu bi bilo potem vse belo. Položil je roko na dolnji rob in meril. Pet celih prstov! Koren in Bukovec sta potem itak le vsak za en prst. Samo po dvesto kron! Hm, da, ta dva bi izplačal v enem letu, če bo dobra letina, pa bo že pol belega.

In zakaj bi se ne mogel oženiti! Vsi ljudje vedo, da je priden in pameten človek. Cela dva tisočaka si je prihranil v treh letih pri drvarjih, ko sta se bila sprla z materjo, ki mu ni hotela prepustiti premoženja, in je zato odšel v svet. Kaj more on za to, ako se je potem vsekal in porabil v bolnici vse razen onih petih sto, ki jih je moral takoj izplačati svojemu prvemu in najbolj trdnemu upniku Pečarju! Pravzaprav bi bil storil še bolje, ako bi bil po nenadni materini smrti, ko so ga poklicali domov, vrgel vse skupaj upnikom in odšel zopet med drvarje pa začel kako trgovino, ko bi si bil enkrat dovolj prihranil. Toda, kar je, to je! Nazadnje pa med drvarji, ob sami slabi hrani, v krajih, ko človek ne more cele mesece k službi božji, v vedni nevarnosti, da te polomi drevo ali da si presečeš žile, tudi ni bogve kak raj. Če Bog da srečo, si že opomore tudi tu. Vsaj doma je in streha nad posteljo je njegova! Oženi se, nakupi si še par prasičev in ovec, pa že pojde kako! In ko bo vse izplačano, ne bo zadnji v fari!

Da, da, Zanjivarjevo Francko bo treba vprašati! Saj jo je gledal že v nedeljo, kako rdeče in močno dekle je. Njemu pa se tudi ni treba skriti pred vsakim frkavcem! Petintrideset let, kaj bo tisto! Najboljša leta!

Vstal je in pogledal zadovoljno po sobi. Košan je vedel, da ni napáčen.

Pipa mu je bila ugasnila in vzel je iz žepa žveplenke, da bi jo iznova prižgal. A naenkrat jo je vrgel daleč od sebe, da se je jedva še slišalo, ko je padla čez skalo v prepad.

»Tudi tega ni treba!« je zamrmral in izginil v hišo. Ključ je zaškripal, in nobenega glasu več. Samo iz doline je šumela voda tiho in svečano . . .

* * *

In dva meseca pozneje je bila Zanjivarjeva Francka Košanova žena. Branila se ga ni ne ona ne njen oče, saj ga je vse hvalilo zaradi njegove pridnosti in varčnosti.

Po poroki so šli maloštevilni gostje kakor običajno v gostilno, a že pred nočjo sta se napravila novoporočenca domov.

Teden dni pozneje je bil tudi že drugi predalček odspodaj na Košanovem papirju čist in bel. Suhi pisar v prednji sobi na zemljiški knjigi mu je naredil novega, in Košan mu je dal celo krono zanj.

V skritem kotičku za veliko omaro pa je izdolbel Košan, ko je bila žena na polju, luknjo v zid in dal prvi dve kroni za Podoreha v njo. Ko jih bo dvesto, mu jih ponese, in na njegovem papirju bo zopet en predalček več bel in čist. Zadelal je zopet odprtino in pokimal z glavo. »Okolo Šmihela morda, če Bog da srečo in dobro letino!« je zamrmral.

In delal je on in delala je žena brez počitka in pokoja.

»Matija, jaz ne morem vsega sama. Vsaj za najhujše delo bo treba še kake ženske, da ne zaostanemo. Kako naj bo človek povsod sam, doma in na polju!« se je pritožila nekega dne.

»Kako delo pa imaš! Mene poglej, vse sam opravi, pa še v dnino hodim. Babnice niste dandanašnji prav za nič več! Še jesti si ne zaslužite!« je zagodrnjal in šel iz hiše.

Ona pa mu ni rekla ničesar več, trpela je in molčala in stradala. Privoščil ni ne njej ne sebi ničesar. Sam je nosil maslo in jajca v vas na prodaj in sam je prinašal tisto malo, česar ne more nobena hiša pogrešati.

O Šmihelu je izplačal Podoreha in o sv. Jurju Bukovca. Močnik ima šeststo kron na premoženju, a v enem letu, če se dobro upre, morebiti pojde. Prodal je tele in skrtil štirideset kron v luknjo za omaro.

O kresu je nekega večera ogradil skalo . . . Zabil je v tla pet kolov in pribil nanje gosto drugo pri drugi debelih prekel, da bi se

ne mogla niti mačka izmuzniti skozi nje, kaj šele otrok. Sitno je, da je prišlo ravno zdaj, ko je največ dela in bo moral vzeti vsaj za en teden kako ženščino v hišo, a vedel bo odslej vsaj, za koga se muči. No, in kadar nekoliko dorastejo, so otroci tudi za pomoč.

Drugi dan v mraku je žena legla in o polnoči je prišlo mrtvo dete na svet.

»Varovala bi se bila, baba!« je zaklel in zaloputnil vrata za seboj.

Vstala je še, a za delo ni bila nobeno več. Kakor senca. Skuhala je še še, z veliko težavo, a iz hiše ni mogla več. »Okrepčati se morate! Kaka kokošja juha včasi, kaj takega, to vas spet poživí, in z delom se nikar ne trudite!« jo je opominjal stari župnik, ko jo je prišel obiskat.

Nasmehnila se je trpko in molčala. Okrepčati se, da, ko je prežal ves dan na ognjišče! Še močnika ji ni več privoščil. Ven in noter je hodil iz hiše in v hišo in mrmral je nekaj nerazločnega, a ona je dobro vedela, kaj hoče reči. In želela si je smrti, kakor ji jo je pač želel on.

A dolgo je ni bilo smrti, celo leto je je že čakala. On pa je škripal z zobmi in preklinjal, ne njej v obraz, a vedno zdaj za to, zdaj za ono steno, zdaj je zaloputnil ta vrata, zdaj proklel ono orodje z najdivjejšo kletvico. Ne, njej v obraz ni rekel ničesar; če jo je ogovoril, ogovoril jo je osorno, a očital ji ni z besedami ničesar. In to je bilo še strašnejše. Samo enkrat je zrohnel spričo nje: »Zdaj bi bil Močnik lahko že izplačan, a s tvojim prokletim poležavanjem —«. Zadnje besede je izgovoril že v veži in zaloputnil je besno hišne duri za seboj.

Nekega dne pa, ko se je vrnil s senožeti, jo je dobil v postelji.

»Z mano je pri kraju!« je vzdihnila. »Pojdi mi po gospoda in očetu povej, da naj pridejo k meni, in kako žensko dobi, da nekoliko pospravi po hiši, predno pridejo z Bogom.«

Košan je obstal sredi sobe. To bo zopet nekaj stalo in on nima niti vinarja. Pač je ležalo že štiristo kron v luknji za omaro, a ti so za Močnika, teh bi se ne dotaknil, za samo zveličanje ne!

»Matija, za božjo Kristusovo voljo, hiti!« je vzkliknila bolnica strastno.

Ozrl se je po njej. Bila je strašno bleda in upadla. »Zdaj je konec!« si je mislil. In bilo mu je, kakor da mu je težko pri srcu...

»Ali boš kaj jedla?« je vprašal tiho.

»Oh, jaz nikoli več!« je zmajala šibko z glavo. »Samo hiti, Matija, za božjo voljo!«

Snel je molče jopič z obešalnika in si ga ogrnil. Postajalo mu je bolj in bolj tesno.

»Le potrpi, saj pridemo kmalu!« jo je potolažil in izginil naglo. Slišala je še njegove trde korake okrog vogla navzdol, potem pa jo je zapustila zavest.

On pa je hitel k najbližjemu sosedu, Potokarju, in prosil gospodinjo, naj bi malo pogledala k ženi, potem pa se je podvival proti vasi.

Ko so bili z Najsvetejšim baš sredi pota, je prišel Potokarjev deček povedat, da ni več treba.

Drugi so se vrnil v vas, Košan pa je stopal sam počasi navkreber proti domu. Bilo mu je, kakor da nese težko breme . . .

Čez dva dni je bil pogreb, tako skromen, kakor da je bila pokojnica beračica. In ljudje so se zgražali in dolžili so ga vsi, da jo je on, brezsrčen skopuh, spravil v grob.

On pa se je vrnil domov. Sedel je pred hišo. Skoraj da se je bal iti v njo. Zdelo se mu je vse tako prazno . . .

Za koga naj se še trudi? Toda le za hip mu je prišla ta misel in takoj jo je odgnal. Vzel je iz žepa svoj papir in se zatopil vanj. Najprej mora biti to čisto, potem bomo videli! Vstal je, se preoblekel, vzel sekuro in odšel na polje.

Še enkrat pozneje se je spomnil na ženitev. Trpinčil se je sam vendarle preveč! Vprašal je Potokarjevo Jero, ki je imela že čez trideset let in niti beliča, a zavrnila ga je tako, da ni poskusil nikjer več. »Ali bi radi še eno odrli?« ga je pognala jezna.

No, nič ne de! Delal je in delal in o Šmihelu šestega leta je prinesel iz trga polo papirja z devetimi praznimi oddelki. Suhi pisar se je zasmejal, ko je čudak Košan, za kar so ga imeli vsi, zahteval tudi danes nov »izpisek«, a Košan ga je hotel imeti in položil je zanj pred pisarja celih pet kron. In vsi gospodje so prišli k njemu in se šalili ž njim in mu čestitali, in Košan je bil neizrečeno srečen in ponosen.

Zvečer pa, ko se je vračal iz trga z belim in čistim papirjem in ko je prišel do zadnjega ovinka, odkoder se mu je odprl pogled na domači kraj, se je ustavil in se ozrl na svojo hišo visoko pod slemenom levega hriba. Čez dolino se je ulegal že mrak in le-tam gori pod vrhom je sijalo še zlato solnce. Kar bleščala se je v njem njegova hiša, in njegove njive in senožeti so bile brez pege, brez madeža . . . Zavriskal bi bil sreče in zadovoljnosti.

In odtod ni zavil po ozki, strmi stezici navkreber proti domu, kakor vedno doslej, nego krenil je po ravni cesti proti vasi.

To so ga gledali ljudje, ko so ga videli stopiti v Dolenčevo krčmo. Nekateri so prišli celo iz radovednosti za njim. Košan pa je naročil četrť vipavca in potem še eno. In ker ga ni bil vajen, omamilo ga je vino kmalu, in postal je zgovoren in glasen in mogočen.

»Tu poglejte!« je kazal svoj papir. »Vse čisto, vse izplačano! In vse to iz lastne moči, z lastnim trdom. Ali sem še komu kaj dolžan? Nobenemu človeku niti vinarja. Vse sem plačal in še dvesto kron mi je ostalo!« — pri tem je vrgel novo listnico na mizo. »Hej, vina gori za vse! Zdaj bomo živeli tudi mi!«

Pozno v noč se je prizibal domov. Drugi dan se je zbudil ob navadni uri, a poležal je še nekoliko, toda kljub temu se je počutil ves dopoldan slabega in bolnega. Sedel je dolgo pred hišo in gledal predse. Potem je stopil na skalo in se ozrl okrog. Nič več ga ni hotela prav veseliti zavest, da je vse to, kar vidi, njegovo. Čemu mu bo! Tuji ljudje bodo uživali sad njegovega napora. Bacnil je z nogo že nekoliko trhlo ograjo, da se je prekopicnila v prepad . . .

Kositi se mu ni ljubilo. Čudno, poprej neznano praznoto je čutil v sebi in vedel je, da to ne izvira samo od vina. Brez pomena in namena se mu je zdelo vse to njegovo težko dosedanje življenje in še bolj brez pomena in namena vsako nadaljnjo trujenje.

Rekel si je, da gre iskat poslov, a ostal je zopet pozno v noč v krčmi in se vrnil po polnoči nekoliko vinjen domov. In tudi nocoj je sijala luna na njegovo hišo in njegov svet kakor tedaj pred mnogimi leti, ko se mu je zdel jasen in svetel samo oni košček od Murovčevega senika do onegale hrasta, ki ga je bila predlanskim razčesnila strela, da je molel le še črn parobek iz zemlje. Natanko se je spominjal še onega večera. Nocoj pa je bilo vse jasno in čisto gori do stemenja, a obenem vendar vse tako prazno in pusto. In v njegovi duši je tudi vse jasno in čisto, a vendar vse tako prazno in pusto. Baš kakor na papirju. Vzel ga je iz žepa in ga razgrnil. Vse belo, samo tistih deset črt počrez . . . Čemu tudi to! Obrnil je papir nehote na drugo stran, kjer ni bilo nobene črtice. Pusta in prazna se je bleščala bela pola v bledi mesečini . . .

Začutil je v sebi neko plehkoto, ki je ni poznal nikdar prej. Zazehal je in spravil malomarno papir zopet v žep.

Počasi, s sklonjeno glavo se je spravil spat. Prvikrat v življenju mu je bilo dolgčas . . .

* * *

Oni dan je hotel po kosilu sodni adjunkt Bremec iz gosposkih sob v hotelu »Triglavu« skozi vežo, polno kmečkih ljudi, na prosto, ko je zaslišal za seboj ponižni: »Dober dan, gospod adjunkt!«

Ozrl se je in nasmehljaj prijazno. Adjunkt je ugajal originalni možakar z malimi, prekanjenimi očmi, ki so se videle edine poleg malega, nekoliko zardelega nosu izmed črnega, tuintam že nekoliko osivelega, na vse strani štrlečega bodičevja in nizko nad nje poveznjenega okroglega klobučka. Dasi ni imel ž njim ničesar opraviti na sodišču, seznanil se je bil ž njim vendar že kmalu, ko je bil došel sem, ker so vsi uradniki govorili o njem kot izrednem čudaku.

»Bog daj, Bog daj, Košan! Vas je pa pogosto videti tu!« se mu je nasmehnil.

»Človek ima zmerom kaj opraviti!« je odgovoril Košan, vesel, da vidijo drugi, kako ga gospoda spoštuje. »Ali bi ne sedli malo sem, gospod adjunkt, le sam sem danes!« ga je povabil nato in porinil lesen stol iz kota poleg sebe.

»Veliko časa nimam, a da se vam ne zamerim, naj bo!« je odgovoril adjunkt in sedel.

Ni se mogel ubraniti kozarca, ki mu ga je Košan ponudil; silil ga je, dokler ni trčil ž njim. Adjunkt je zapazil šele zdaj, da se ga je kmet že precej nabral, zato mu je hotel uiti čim prej.

»Najbrže ste imeli pri davčnem uradu kaj opraviti?« ga je vprašal in pogledal pri tem na uro.

V tem hipu se je ustavil nekdo za Košanom.

»Ali greš ali ne, Košan? Mi te ne moremo več čakati. Pojdeš pa sam!« ga je silil.

»Pusti ga, pusti! On bo itak čakal lune!« se je oglasil nekdo in več kmetov je odšlo iz gostilne.

»Eh, kaj se meni mudi!« je zagodrnjal Košan nevoljno. »Za koga naj se neki še trudim? Vse sem plačal, glejte — — —«

In privlekel je, kakor vedno, kadar je bil vinjen, iz žepa vse polno papirjev, vse razdeljene v devet predalčkov. In razkladal je adjunkt, ki je o teh papirjih že prej slišal in sledil zato z živim zanimanjem Košanovi povesti, kako je plačeval in čistil madeže s svojega premoženja.

»Vidite, ta tukaj, ta je pa že čist, takrat sem ravno plačal zadnji vinar!« je razgrnil in zgrnil naglo predzadnjega, kakor da ga nič prav ne mara. »A ta tukaj je pa zadnji. Vidite, gospod, zdaj gre pa spet doli, od vrha doli pojde in prej, ko pridem do tega zadnjega, do devetega predalčka, me Bog pa že vzame. To je še precej

dela, hih! Tu, kadar pridem do osmega, da bi umrl, bi bilo najbolje, da bi ostalo še kaj za pogreb in svete maše, a ne vem, kako Bog obrne. Zakaj bi se drugi za mano trgali!»

»To je že res, a pazite! Navzdol gre lože kakor navzgor!« ga je posvaril dobrodušno adjunkt.

Košan se je prekanjeno nasmehljajal. »Nič ne skrbite, gospod! To že razumem jaz. Ej, bom že znal zatvarjati že, ko bi hotelo preveč drčati! Ali že greste?« je pogledal adjunkta obžalujoče, ko je ta vstal in mu nutil roko v slovo.

»No, pa z Bogom! Pa zame se le nič ne bojite!« je rekel, ko se je adjunkt opravičil, da mora iti. Odkril se mu je nerodno in se priklonil. Potem pa je zopet sedel in gledal zamišljeno predse na mizo. »Že razumem jaz to, nič se ne bojte, nič se ne bojte! Ej, vi ne poznate Košana! Če bi bilo treba, pa še enkrat navzgor!« se je nasmehljajal zadovoljno.

Sirota.

Vihar! vihar! Kako drevi,
kako se mimo hiš podi . . .
Dekle brez doma, brez imetja
po mestu išče si zavetja.
V palače vežo je stopila,
za hipec le se oddahnila —
»Vlačuga, v noč nazaj, nazaj!«
srdito zarohni lakaj.
In šla je . . . Gori zazvene
kozarci, čaše zdaj zlate,
v prostrani, jasni so dvorani
nocoj visoki gostje zbrani.
— — — — —
Potihnil nočni je vihar
in spet je vzhajal solnčni žar,
visoki gostje zadremali,
v blazinah mehkih so pospali.
A v reke kalnih je vodah
sirota našla tihi krov,
zaspala je na dnu valov.

Karla Kovařovica opera „Psoglavci“.

Spisal dr. Vladimir Foerster.



Zabučale so burje, zaječali so gozdi, zdelo se je, da se vrača pomlad, da se vrnejo zlati, zlati časi izgubljene svobode — a utihnilo je, zavlada je grobna tišina: usmrtili so jim Kozino in ž njim ves ponos; izgubili so Chodi svojo veliko pravdo! —

Imeli so v svojem grbu pasjo glavo »Psoglavci«, svobodni češki kmetje kraja Chodskega, to v znak, da je in bodi Chod vsekdar bdeč stražnik svojega kralja. Zaslužili so si hvaležnost in stare listine na pergamenu »majestati« so glasile, da so jim priznali češki kralji Karel IV. Veliki, Juri Poděbrad, Matijaž in Rudolf podaniške privilegije, pravo prostosti in samoupravo.

Minili so ti časi; po splošni kmetski vstaji l. 1683. je zrušila gosposka vse podaniške privilegije in tudi svoboščine Chodov, ki so to občutili kot kruto krivico, ko se niso usodne vstaje udeležili. Morali so se vdati premoči, tolmačil jim jo je Maksimilijan Laminger pl. Albenreuthski, glavar okrožja plzenskega, sedanji njih neposredni gospod.

A v dušah Chodov je tlel spomin na nekdanjo prostost, negovali so ga stari in učili so se ga spoštovati mladi, budilo se je poželjenje po povratku ugrabljene svobode. Bila pa je med Chodi posebno Kozinova rodovina, v kateri ni nehalo biti srce za svobodo; hranila je v svoji hiši skrinjo z zakladom starih listin, ki so jamčile pravice Psoglavcev. Vdova Kozinova je nositeljica ideje osvoboditve, zbira okoli sebe može, ki jim zaupa. Med temi pa ni njenega sina Jana, kajti njemu ne prisoja več potrebne neupogljivosti, odkar se je vrinila med njo in sina le-tega žena Hanči. »Vzela je sinu srce njegova žena,« trdi mati, »vabi ga v svoji ljubezni k mehkužni popustljivosti.« »Vzemi kuhalnico, zibaj otroke!« se roga nekoč mati sinu, videč ga v objetju z ženo. Zato je dala neko noč skrivno prenesti skrinjo z zakladom listin iz Kozinove hiše v kočo, v kateri je prebivala ona na preužitku, da bi bile svetinje chodskega ponosa bolj na varnem.

Toda krivična je bila taka nezaupljivost: sin trpi, videč, da mu niti lastna mati ne veruje, njemu, ki so mu ljudske pravice tako svete kakor najboljšemu drugih Chodov. Poželjenje po osveti mu je

vcepil sam rajni oče, ki se je s solznimi očmi tolažil, da okov ne bodo večno nosili, kajti nekoč pride nekdo, ki prične, in potem poteče kri. Ta up očetov se je vtisnil sinu globoko v srce in postavil si je sin kot svojega življenja cilj, da postani on tisti, ki uresniči očetov up.

Bilo je predpustni čas. Vaščani slavijo »voračke«, ob zvokih dudov se zbirajo k maskeradnemu izprevodu. To priliko uporabi Adam Eel in izpregovori zbranemu ljudstvu, drameč ga k uporju proti Lamingerju. Navdušujoča beseda vname hitro misel nezadovoljnežev, izvršitev nakane pa prepreči Laminger, ki pride s svojimi vojaki, da vzame svojim podanikom ono, kar jim razgreva misel, da jim upleni, kar jim je najsvetejše: listine o izgubljenih pravicah. Ob tej priliki splošne zbezanosti stopi na plan mladi Kozina Jan Sladký, edini, ki ga ne zapusti v odločnem trenutku ravnodušnost. Smelo nastopi nasproti Lamingerju kot branitelj in zaščitnik ljudskih pravic, on, ki so ga do zadnjega še smešili sosedje kot odjenljivega mehkužneža.

S tem smelim nastopom se prične Kozini obrat v življenju ter ga hitro dovede na trnjevo pot mučeništva. Lamingerju je Kozina upornik in nositelj one ideje, ki jo hoče on zatreti. Kot upornika ga odvedejo v zapor, potem ko se je posrečilo Lamingerjevemu vojščakom iztakniti pri Kozinovi materi skrinjo z listinami. Le dve najvažnejši listini je mati v zadnjem trenutku na sinov navset vzela k sebi.

Na prigovor Lamingerjeve žene Katarine z Lobkovic se vrne Kozina iz ječe. Toda listine, ki so dvigale Psoglavcem misel, sežge Laminger vpricho Kozine in drugih, v to svrhu priklicanih mož, le zastavo s pasjim grbom vrne Laminger Psoglavcem s pozivom, naj jih uči grb, da jim je biti gosposki zvestim ko pes gospodu.

Sel iz Prage donese v tem vest, da je na pritožbo Chodom dovoljen dan pred apelacijskim sodiščem v končno presojo, so li še veljavne njih svoboščine. Priti da je zato sedmim možem k sodbi v Prago. Ko žarek pomladnega solnca povzdigne ta vest Chodom misel, in vihteč nazaj dobljeno zastavo, kličejo vzradoščeni: »Še žive nam naše pravice!«

Odpravi se v Prago sedem mož; vodi jih k sodbi Kozina. Polni nad se poslove od domačinov, prepričani, da se vrnejo svobodni možje. Le Příbek ne sluti nič dobrega, uverjen je, da je moči boljše prihodnosti učkati le od lastne pesti. Vendar pa obljubi, da počaka z uporom toliko časa, dokler se ne vrnejo odposlanci od sodbe.

Pred apelnim sodiščem splava Psoglavcem hitro vsa nada. Sodniki so jih neprijazno sprejeli, njih pravic ne marajo priznati, odposlanci ne vzmorejo nič niti ne z onima dvema pred Lamingerjem rešenima listinama, ki ju predloži Kozina. Zvedo pred sodiščem, da so izgubile njih listine moč, ker so razveljavljene. In da ne razgrevajo več listine misli ubogega kmeta, prestrižejo jim sodniki tudi poslednji dve listini. Pozivu, naj se uklonijo oblasti in naj prisežejo vdanost, se pa upro odposlanci kakor en mož, pred vsem Kozina. In ker je došel do sodišča še Laminger, tožit Chode, da so se ob odsotnosti odposlancev uprli njegovi moči in da so napadli in ubili njegove ljudi, proglasi sodišče Kozino za upornika-voditelja, ki ga je ukrotiti s smrtjo.

In obglavili so ga, usmrtili so Kozino v Plzni l. 1695. V ječo zasije Kozini pred smrtjo še zadnji žarek ljubezni, ko ga pridejo obiskat zvesti prijatelj Jiskra, žena Hanči z otrokoma in mati. Jiskra donese vest, da so došli v Plzen zastopniki vseh občin chodskih; vzeli so s seboj otroke, da si vcepijo le-ti ob Kozinovi smrti v spomin krutost, s kakršno se maščuje krvoločni volk. Tudi Laminger obiše Kozino v ječi, obetajoč mu priprošnjo v pomiloščenje, ako izjavi, da se pokori. Kozina se ne mara pokoriti, ljubša mu je smrt nego sužnost, ljubši pravi rabelj nego rabelj — Laminger. A nastopajoč zadnjo pot, zakliče še Lamingerju v slovo: »Ob letu te pozovem k sodbi pred stol božji!«

Obetanje to se izpolni. Laminger umrje ravno leto dni pozneje v veseli družbi, zadet od kapi v trenutku, ko se roga Kozinovinim zadnjim besedam.

Pretrsljiva ta kmetska drama je snov zgodovinskemu češkemu romanu Alojzija Jiráska, odnosno po romanu spisanemu opernemu libretu Karla Šipka. Libreto je učinkljivo sestavljen, snov je v njem za opero kaj prikladno prikrojena. Dramatiška moč klije posebno iz prvega dejanja, v katerem nas dovedejo ljudski prizori kaj hitro v osredje pripovedi. Ostala dejanja kažejo epizode, življenjapolne slike, ki predočujejo razvoj in zvršetak drame.

Skladatelj Karel Kovařovic je našel v libretu ono, kar ni vsakemu opernemu skladatelju dano, dobro, prikupljivo besedilo, ki zanima po svoji vsebini, ki vpliva že samo na misel. Kaj hvaležen tema je, ki se nam predočuje v »Psoglavcih«, drama ljudstva, ki se bori za ideal, za svojo svobodo, ki pa podleže s svojimi težnjami vpehano in zbegano nasilni premoči; le otožen spomin mu ostane

na lepšo preteklost in pa na onega, ki je kot mučenik v vzletnem navdušenju za stvar žrtvoval svoje življenje.

Otožnost, ki jo budi vsebina pripovedi, glasi tudi Kovařovičeva glasba, z otožnostjo je podbarvana, resnost ji je temeljni značaj. Le v predpustnem prizoru »voračky« so vmešani veseli popevki, smes narodnih, ki si jih zapoje ljudstvo, da se vda brezskrbnemu vaškemu rajanju. Pri vsej otožnosti pa ne zaide Kovařovičeva muzika nikdar v sentimentalnost, ostane marveč krepostna in izrazovita; oduševljeno delo velikega muzika je vseskozi.

Moč Kovařovičeve glasbe tiči v orkestru, orkester je glasnik skladateljeve duše. Blesteč v pridobitvah modernega skladanja, je orkestralni del pripovedovalec neodoljive moči, poln fantazije, poln melodike. Ni pač vsiljiv pripovedovalec Kovařovic in zato prezre poslušalec, ki čuje prvič njegove glase, bogatost njegove govorice, kakor prezre oko cvetoči detajl, omamljeno od razkošne bogatosti divno vabeče, bujne narave. Tudi ni Kovařovic mož, ki bi izkoriščal svoje melodije in jih razpletal v učinkljivejšo zaokroženost, prebogato mu vre fantazija. Ni mu za efektne arije, oživlja le svojo partituro s cvetočimi mislimi, z žarki duhovitega slikanja.

Služijo mu pa značilne melodije, da koncentrira ž njimi svoje mišljenje, povračajo se mu, da budi ž njimi spomin, kot vodilne teme se pojavljajo in ponavljajo, kadarkoli to veleva besedilo ali njega vsebina, in skoraj se dozdeva, kakor da je vsa operna glasba vzgrajena na nekotikih glavnih motivih. Tako se povrača prelepi sladki motiv Hanči, ljubeznive žene Kozinove, prestrašenega golobičjega bitja, ki mu je le za tihi mir domače sreče; dalje sanjavi, gorko občuteni motiv, ki spominja zaklada zlato prostost jamčočih listin, vzletni, razvnemajoči motiv Kozine, ali pa cerkveni motiv njegove matere, motiv ljudstvo preganjajočega vojaštva Lamingerjevega i. dr.

Velikega mojstra se kaže Kovařovic v tem, da ustvarja glasbo vsekdar v tonu, primernem situaciji. Drugače mu poje struna v kmet-skih prizorih, drugače v kabinetu Lamingerjevem (opozarjamo na fino francosko gavoto, ki jo poje Lamingerjeva žena ob spremljevanju klavirja), zopet po svoje doni v resnobi dvorane apelacijskega sodišča in pa v salonu Lamingerjevem v zadnjem prizoru, kjer nas očarata menuet in lahkotni konverzacijski ton. Najlepše se razvijata Kovařovicu fantazija in melodika, kadar biva med priprostim narodom; tu mu zaigrajo barve v pestrosti simfoniškega slikanja in Kovařovic postane poet. Toploto širi takrat njegova glasba, podaje nam bisere vaškemu življenju povzetih idil.

Vtisk, ki ga budi delo v duši, je merilo, po katerem mu pri-
sojamo stopnjo vrednosti; »Psoglavcem« pa priznavamo svoje sim-
patije, naj se že bavimo ž njimi, igrajoč klavirski posnetek, ali pa
jih uživamo zadivljeni vprizorjene na odru. Dramijo in bude nam
misli, prevzemajo nam dušo in čutimo, da smo priča dela, ki nam
ga je ustvaril pravi mojster velike, neodoljive umetnosti.

Iz ostaline Dragotina Ketteja.

Popotnica.¹⁾

Na postelji leži bolna
prelepa mlada deklica.
Ah, več ne gleda v mladi svet,
ne sluša sladkih več besed,
kot jih je slušala popred.
Ne sluša jih, ne govori,
le v sveto luč strmi, molči . . .
Kar pride k njej duhovnik mlad
obhajati jo poslednjikrat.
»Zakaj, oj, deklica bolna,
za dušno zdravje ni ti mar?
Oj, neobhajana nikar
ne pusti belega svetla!«
Upre vanj žalostne oči
in z bridkim smehom govori:
»Nikar ne bodi pregoreč,
nikar ne trudi se preveč;
ti si mi srčno zdravje vzel,
še dušno zdravje sam imej!
Obljubil si in se zaklel
zvesto ljubiti me vselej . . .«

In obrnila se je preč
in ni pogledala ga več.
Ah, ustne se zaprle so,
sladke oči umrle so.

¹⁾ V rokopisu je nad pesmijo datum 12. aprila 1896. Kette je ni hotel
priobčiti. Menimo, da nismo onečastili pesnikovega spomina, ako smo pesem
objavili.

Potresna povest.

Spisal Podlimbarski.

(Dalje.)

III.



rvo, kar je na tem božjem svetu zagledal, je bila njegova Jera, ki je hitela mimo njega s škafo po vodo. Gledal je nekaj časa za njo, pa svoje misli ni pripojil k njej, ampak k tolarjem, ker sanjalo se mu je o srebrnem denarju, da ga polno vrečo nese po semnju in da kupuje junce, kakršnih še ni videl. Že je bil izvlekel srebrnjak iz žepa, da bi ga nekaterekrat vrgel ob mizo in bi prisluškal, kakšen cvenk gre od njega, ko zasliši zdolaj pri kozolcu Cijazovko klicati na pomaganje. Dvignil se je s klopi ter hitel preko trate. Z druge strani je prispelo ženi na pomoč čvetero oseb, gredočih iz cerkve, namreč sin Tone, hči Lenka, berač Devs pa vaški tesar Krulčev Peter. Vsi so obsuli Cijazovko. Deloma v smehu, deloma v strahu je pripovedovala žena, kako je padlo Bog ve odkod, najbrž pa z neba nekaj belega pred njo v mejo in se ji trkljalo pod krilo, kako jo je ob tem pogledu zgrozilo, tako da ji je v tisti slabosti ušel škof z glave. Ko pa je obležala stvar pod mejo, je spoznala, da ji je svetel tolar pričinił takšen strah. In nikjer ni bilo človeka, ki bi bil pomagal! Navzočni so ob tem pripovedovanju strmeli v tolar, ki se je svetil v travi. »Čudno je to, da se taka stvar teklja človeku pod nogo!« je dejal berač Devs ter se okorno sklonil, iztegnil roko in pobral denar.

Pa Cijazovec ga je ustavil rekoč: »Pobirati jih smeš; ker pa padajo na moji zemlji, odšteti jih moraš meni.« Devs je potopil glavo v bridke misli ter podal Cijazovcu tolar.

»Odkod se res jemljejo!« je momljaj gospodar, kakor bi govoril sam s seboj in tehtaje denar v roki. »Marsikaj posebnega se sliši na svetu, kaj takega pa nikdar ne. Poprej je pa na Jančka padel eden.«

Te besede so močno presenetile navzočne.

»Jaz se pa nič nisem ustrašil, mama!« se je oglasil Janček, ki je prinesel svitek, ki je bil Cijazovki s škafo vred zdrknil z glave. »Kar takole mi je tunknil ob klobuk — tunk — pa na ramo, pa na tla.«

»Jaz sem pa tudi enega našel poprej, ko sem šel v cerkev; tukaj pod kapom je ležal. Pa sem mislil, da ga je kdo izgubil«, je rekel Tone in pokazal najdeni tolar. Njegove besede so seveda še povečale vseobče strmenje in nedoumenje. Vsi so gledali v različnih smereh v višek, iščoč razvezila čudni uganki. Tesar Krulec, ki ga prištevajo starim, dasi ne najmodrejšim ljudem gabrovškim, je bil vselej ves goreč na ono, kar je prikrito s plaščem teme. »Kaj ti pravim, Cijazovec, ta denar je od vraga, in dobro storiš, če se ga ne dotakneš,« je dejal, ko se mu je zazdelo, da je spravil na pravi tir svojo misel.

»Od vraga ne more biti, ker vrag je v peklu in od tam je daleč do Gabrovca,« je govoril Cijazovec, gledaje v tepko.

Krulčev Peter je naredil dolg obraz ter gromko kihnil, nato pa je istotako gromko vzkliknil: »Naj bo za verne duše v vicah!« Gabrovčani so tako pobožni ljudje, da kihajo in tudi kolca se jim za verne duše v vicah.

»A treba bo pogledati v kozolec, kaj je gori novega«, se je oglasil Tone. Udaril je z vso silo dvakrat s črevljem v steber. Nič! Le zdelo se mu je, da je zaškrtalo nekaj gori v križu. »Kakšen zlomek škrta pod streho!« je viknil v višek. Slekel je suktnjo, zavihтел se v kozolec, v hipu je bil pri križu pod streho. Oprezno je pogledal v križ, iztegnil roko, hoteč otipati, kaj je za stebrovjem, ali precej jo je odtegnil, ker dve veliki podgani sta skočili cvileč izza križa v streho. Pojav te ostudne živali ga je tako oplašil, da nikakor ni maral dalje iztegati roke in brskati po podganjih gnezdih. Širil je oči in ostril, a videl ni ničesar: cela mreža gostih pajčevin je razpeta med pokončnim in poprečnim stebrom in med streho in tema je za križem, kakor bi gledal v dimnik. Duh strešnega prahu, pomešan z drugim nerazločnim duhom mu bije v nos. Ugibaje, kaj bi storil, je čepel nekaj časa pod streho sključen, prhaje z nosom in globoko dihaje.

Kar ga je poklical Cijazovec. »Pusti, Tone, za danes kozolec, Velika nedelja je! Podganji namrkaj vendar ne prideluje v kozolcu tolarjev, da bi jih metal na zemljo. Sam Bog ve, odkod se jemlje!«

Berač Devs pa se je domislil, da je prišla zdaj njegova ura. Sladkobno gledaje na Cijazovčeve ljudi, je naredil kratko propoved, v kateri jim je slikal satana, kako preži na nas in na naše duše, kakor so baš danes na leci pripovedovali gospod župnik, in z nekim tajnim uščipkom Cijazovca je zavpil, da to ni denar od Boga, ampak da peklenski kralj tako izkuša človeško lakomnost. Povedal je tudi,

kako se najlože odžene izkušnja, namreč, ako se da tisto, kar ni pošteno pridobljeno, gospodu župniku, naj obrnejo v božje namene. »Istotako veljavno in dobro delo storite pa tudi, ako oni denar podarite revežem, zakaj pisano je: kar ste dali siromakom, to ste podarili meni. Če ga daste meni, je to isto, kakor če bi ga prinesli v dar Bogu, in molil bodem zanj do konca svojih dni in pa za zveščanje vaših duš bom prosil ne vseh božjih potih«.

Tako je končal Devs svojo propoved ter si otrnil imaginarno solzo.

Cijazovka in Lenka sta odprtih ust strmeli v berača, Krulčev Peter pa je odobrovalno prikimal. Njegov zaključek se pa ni prikupil Cijazovcu, ker mož je imel svoje gospodarske misli, ki se ne ujemajo vselej dosledno s svetim evangelijem. Zamrmral je Devsu, da človek, ki sam pobira od hiše do hiše davek, ne potrebuje denarja in da je tudi pisano: Ne želi svojega bližnjega blaga! In ne meneč se za berača, je vtaknil oba tolarja v žep ter se napotil proti hiši. Ostali so se razkropili vsaksebi.

Prišel je tisti blaženi velikonedeljski poldan, ko skoraj na vsako gabrovško mizo priroma skleda ogromne obsežnosti, v kateri se kadi neka gosta deža, podobna sivemu morju, kadar ga pokriva tanka meglica. In kadar veseli mornarji drzno vlečejo včasih some in druge roparje globočine iz morja v svoje ladje, tako so tisto opoldne Gabrovčani zadovoljnih obrazov vlekli krlhje od svinjskih ušes iz onega sivega morja in jih zalagali v usta. Imeli so zanimivo snov in gradivo za svoje pogovore, kajti vest, da padajo pri Cijazovčevem kozolcu tolarji z neba, se je bila že raznesla po vasi.

Čim bolj premišljujete svet, tem prej spoznate, kako modro je ustvarjen in da je neka globoka modrost dala vsakemu svoje. Na primer: v vasi se ne tiskajo novine, tudi hiše niso zvezane s telegrafsko ali telefonsko žico, in vendar gre novica po bliskovo od hiše do hiše. Pojdite se solit, vi izumitelji novih občil in pred vsemi drugimi ti bahavi in slepce za nos vodeči Edison! Vaše iznajdbe so si prilastili mogočnejši, da nas laže nadzirajo, vladajo in zatirajo, drugega pomena pa za nas vaščane nimajo. V vasi prav lahko izhajamo brez vaših vražjih naprav, ker je v vsaki vasi neka višja previdnost nastavila več oseb, da z neznansko hitrostjo razneso to, kar mora po božji volji postati last vse soseske. V Gabrovcu je višja previdnost za raznašalce novic v prvo vrsto postavila berača Devsa. Ta apostol resnice je tisto popoldne otresel prah z nog svojih in sopihal v hribovske predele gabrovške župnije. Od hiše do hiše

pobiraje kolač in pirhe, je oznanjeval z gorečo besedo čudno novico strmečim hribovcem. Po dolini pa so razširili vest o čudežu Cijazovčevi ženski in pa tesar Krulec, ki je kosil v Smoletovi gostilni.

Zasnovali so se torej pogovori o čudnem dogodku po vseh gabrovških hišah; vaščani so se posebno še zato tako zelo zamaknili vanj, ker so imeli lepo priliko pripletati k njemu današnjo župnikovo propoved o hudiču in peklu, ki prepletata vse misli gabrovških vernikov. Nekateri liberalni Gabrovčani — tudi taka ljuljka se že nahaja v vasi — so sicer trdili, da to vse skupaj nič ni, da se ni prigodil nikakršen čudež in da hudič ni tako kosmat, kakor ga slikajo; pa ti so ostali v ogromni manjšini in še ozmerjani so bili za razkolnike in krivoverce.

Če smo poprej rekli, da so kazali Gabrovčani pri kosilu zadovoljne obraze, se to nanaša skoraj edino na ono, kar je bilo v skledi, in deloma na župnikovo propoved, nikakor pa ne na Cijazovčeve tolarje: nekateri so jih prav zavidali Cijazovcu, posebno pa so bili hribovci nejevoljni, da pada denar šele pri dolinskem kozolcu na zemljo, ko ima po človeškem razumu z nebes k hribovskim kozolcem vsekakor dosti bliže.

Nočemo doslovno beležiti teh pogovorov, ker nismo kos podati jih v njih narodni obliki; ko bi jih v književnem jeziku zapisali, bi se ne glasili tako prvobitno kakor iz gabrovških ust, ki umejo vse obenem: hrustati hrustanec in čebljati. Zadostno se nam zdi, če povemo, kar smo že povedali, namreč, da je dogodek pri Cijazovčevem kozolcu razburil vse vaščane.

IV.

Tisto popoldne je Tone po kratkem premisleku ukrenil, da se denarja, ki ga sme po vseobčem mnenju brez kvara vzeti cerkev, berač in cesar, tudi krčmar Smole ne bo branil. In kar gnalo ga je v gostilno. Za vino sicer ni maral, pa je videl davi, da je prišla Daničeva Rezika iz Ljubljane na velikonočne praznike. Z Reziko že ni govoril, kar ju je onega jesenskega večera zasačil njegov oče. Da bi mogel danes v gostilni govoriti ž njo, tega se ni nadejal, ali vsaj videl bi jo rad od blizu in pozdravil s pogledom. Tone je bil glede denarja navadno popolnoma na suhem, in naj sede v gostilni za vsako mizo same rusalke, on ne bi mogel tja, ko bi ne bil našel dopoldne pri domačem kozolcu tolarja. V onem dogodku je videl skoraj prst božji, ki mu kaže k Smoletu. Vendar za dne ni maral iti tja: ljudje bi stikali glave in govorili neumnosti o tolarjih in

njegov prihod v gostilno bi z ono rusalko spravili kako v dotiko. Čakal je rajši noči.

Trden mrak, zavratno skrivajoč v svojih krilih strašno gorje, je ležal že dolgo na zemlji, ko je prestopil Tone prag Smoletove gostilne. V hiši je naletel na pet pivcev, ki so se ločili po tem, kar je kdo pil, v dve gruči: dva možaka sta sedela v kotu za mizo za litrom vina, drugi trije pa pri majhni mizi poleg peči pri žganju. Tone na velikonočno nedeljo ni pričakoval toliko gostov; nekako presenečen se je ozrl po sobi, ko je zapiral vrata za seboj, in trenotek je postal, kakor bi ugibal, ali bi šel naprej ali ne. Nenavadnemu gostu je hitel Smole obrisat vogel velike mize, kjer sta sedela zalitrska prijatelja.

Smoletova je prinesla vina. Tone je sedel in radovedno pogledal po družbi, kakor bi hotel s pogledom poprositi: Odpustite mi, ljudje božji, da sem tudi jaz tukaj. Vse goste je poznal, vsi so bili zgolj Gabrovčani.

Poleg njega je sedel župan Martan, štiridesetletnik poštenega in umnega obraza. Ta mož velja v Gabrovcu za jako premetenega in mnogo ugleda uživa v dolini. O njem govore, da čita po zimi knjige. Navadno pred vsakoga ne trosi biserov svojega uma — zapetost je lastna premetenim ljudem — in le včasih postane široke volje in zasoli besedo, da bi se ob njej zamislil sam Salomon. Dve lastnosti ljubi nad vse: poštenje in pravičnost. Ti čednosti naj dičita vsakega človeka — tako se ume izražati Martan — potem izgine ves prepir in vsa nesloga s tega sveta, upokoji se človestvo in vsem bo dobro na svetu — takšno filozofijo uči Martan. Njegova samozavestnost sega tako daleč, da je že večkrat rekel, da je škoda zanj, da ga oče ni dal v višje šole, zakaj ko bi bil on postal dohtar, marsikaka krivica bi morala potegniti s sveta. Nasproti mu sedeči prijatelj in sosed Maren je zelo ponošen, potrft in iztrkan kmet, ki se Martana drži kakor senca, dasi ni niti senca njegove modrosti. Od zafrakeljskih gostov pri peči smo Krulčevega Petra videli že dopoldne pri Cijazovčevem kozolcu; druga dva gosta sta hribovca Luka Kozlevčar in mladi Anžič. Anžič ima tehtne vzroke, da pohaja dolino. Prvič ga mika Cijazovčeva Lenka, drugič je pa godec in pri cerkvenih slavnostih gode na koro v cerkvi, zarad česar je ugleden tudi pri dolincih. Nekoč v svojih pastirskih letih je našel kraj ceste staro trobento, ki so jo po gabrovški dolini potujoči vojaki odvrkli ali pa izgubili, in na to se je naučil toliko trobiti, da so ga vtaknili h godbi, ko je bil zaprisežen na vojaške postave.

Tam je veljal večinoma za »slepega« godca, to je za takšnega, ki ne sme trobiti, ker bi izkazil harmonijo, ampak se postavi v vrsto zato, da jih je več, čigar naloga je edino ta, da ob godalu napihuje ustnice in lica ter markira. Kot sin premožnega kmeta se peča z godbo le po zimi, po leti pa sodeluje samo pri posebnih cerkvenih svečanostih. Tretji zafrakeljski gost, Luka Kozlevčar, tisti, ki je bil že hribovski kandidat za županski stol, visok in krepak gorjanec zabuhlega obraza in silnih ramen, glede ostroumja gotovo dožene Martana, četudi se ni šetal po šolah in knjig ne čita. Nocoj je kazal ves razburjen obraz kakor človek, ki mu nič ne ugaja današnji pogovor.

Jedva je Tone sedel, ko se je dvignil Kozlevčar, vrgel nekaj krajcarjev pred Smoleta na mizo ter zaklical Martanu: »To ti povem, Martane! Nizko boste sedli dolinci, ker kočete visoko letati. Šiba božja vas zadene, ker ste prevzetni in krivični in nimate v sebi trohe poštenja in pravičnosti. Vi hočete biti prvi v soseski, zato vas bo udaril Bog, ki nas je ustvaril vse enake.«

Oh, kako trdo ume govoriti Kozlevčar! Srce zaklopoče nasprotniku in duša mu zdrhti v prsah. No, tudi Martan ni iz onega korena, ki se poklada živini; glasovito in zložno odrine besedo, kakor bi jo dvakrat podčrtal, in nasprotniku, če ni Kozlevčar, zaledeni na duši in odgovor mu zamre na ustnicah.

»A v čem je naša prevzetnost in krivica, to mi dokaži, Luka, prosim!« je vzplamtel Martan, in Tone je po tem govoru spoznal, da le-ti ljudje obdelujejo široko polje domačega prepira.

Kako sta se trkala velmoža iste soseske! »Ne boš Luka!« tako je zabrusil nasprotniku Martan. »Nikdar ne boste hribovci ravnopravni z nami dolinci. Vi ste bili v soseski od nekdanj rep in to ostanete na vekov veke!«

Ob takih strašnih besedah je Kozlevčarju za hip zastala pamet in ničesar ni golknil. Vzel je svojo palico in odhajajoč je stopil kakor v omotici k vratom.

Ko je Martan videl, da ga je premagal, je zavil svojo misel v mirnejše besede ter rekel: »Prav praviš, Luka, da smo ustvarjeni vsi enako, ker vsak pride gol na svet in vsak mora umreti. V začetku in koncu je ravnopravnost, med tema mejnikoma je pa ni. Vsak izkuša goloto, katero je prinesel na svet, pokriti, kakor more. Vi jo hočete pokriti na našo škodo. Čudno, da se še niste domislili, naj delimo z vami po zakonih ravnopravnosti svoje travnike, ker v vaših hribih travnikov ni. Ampak to povej, Luka, svojim hribovcem:

Prej pride antekrist in prej bo sveta konec, nego mi jenjamo le za bilko od svojih pravic. To ti povem jaz, ki sem župan te soseske. Zakaj tega vam ne pozabimo nikdar, da ste vodo spuščali na naše njive.«

»Mi nismo stražniki nebeških vod in vaših njiv«, tako je zaklical Martanu Kozlevčar, stoječ pri vratih, »torej tudi nismo krivi hudega poplava, s katerim vas je Bog hotel kaznovati in vas še bo. Bog je poslal hudo uro, kakor je vsul v starih časih žveplo in ogenj na pregrešna mesta. Ker pa imenuješ antekrista, rečem ti, Martan: ne kliči pošasti, da se ti ne odzove! Bog ve, če ne stika že po dolini in če se ne bliža dan, ki stori konec vašemu napuhu. In ker sva prišla danes skupaj pod eno streho, ti povem še to: S takšnim brezbožnim zarodom, kakršnen ste vi dolinci, hribovci ne maramo nobenega stika več, ni v duhovskih ni v posvetnih stvareh. Naša pota morajo iti na veke narazen. Če je Bog v starih časih dovolil stiskanem Izraelcem, da so se odtrgali od Davida in Salomona, ki sta bila božja maziljenca, onda tudi nam hribovcem ne bo štel za greh, ako pri naših postavnih oblastvih zahtevamo razdelitev občine in svoje lastno županstvo za hribovske dele naše soseske, ako obrnemo hrbet tebi, ki si tukaj župan, pa te ni mazilil Bog, ampak —«

Nismo si upali zapisati poslednjih Kozlevčarjevih besed, ki jih je izustil že med vrati. Tako trpke in ostudne izraze sta rodila domači prepir in nesloga! Ne trde zastonj učeni ljudje, da je domači prepir obogatil gabrovško narečje z mnogimi psovki. Tako sta se ruvala velmoža iste župnije!

Kozlevčar je ves v ognju zaloputnil vrata za seboj in Martan si je pogladil glavo, kakor da jo hoče očistiti nesnage in potolažiti, ker je nametal Luka toliko sramote nanjo.

»Fej, kakšen zarobljen gobec je to, kakšen dehor gorjanski!« je vzkliknil Maren, da bi olehčal Martanovi glavi. »Takšnega šuntarja ni več na svetu.«

»Naš položaj je tak, da se ne moremo odpovedati našemu ugledu, ako nočemo biti deležni posmehovanja in zasramovanja,« je razlagal Martan z glasom razjarjenega velmoža. »Če je Kozlevčar klical na pričo sveto pismo, onda se tudi jaz lahko sklicujem na Mojzesa in postave. Ali veste, kako je Mojzes rekel Izraelcem? „Ako nočete biti glava, postali boste rep“ — to jim je rekel. Tako bomo postali tudi mi dolinci v naši soseski rep, ako ne bomo odločno stali za svojo čast, ako bomo zdaj v tem, zdaj v onem prijenjevali hribovcem.«

Maren, ki se je nekoliko zadolbel v preudarek, kako sitno bi mu bilo, ako bi postal v soseski rep — on je bil prvi ključar pri gabrovški cerkvi — je pritrdil Martanu. Ostali gostje so molčali. Tone je izobrazil prijazen nasmeh na licu kakor človek, ki stoji rad nad strankami in sam v sebi premleva svojo lastno modro sodbo. In imel je priliko delati modre primere. Za časa svojega enoletnega bivanja na Češkem je nekoliko spoznal češkega kmeta, izobraženega, zavednega človeka, ki v svesti si svoje veljave ponosno dviga glavo, v kateri že tli iskra, ki se imenuje jasna misel in ki sama more pomoči do jasne bodočnosti. Zato ni več gledal s tistim zanimanjem na slovenskega kmeta kakor prejšnje čase, ko je smatral vse za originale, katerim bi bilo škoda vzeti njih konservativnost ter jim vcepiti modernejšo misel v glavo. Sedaj je celo s pomilovanjem zrl na te preplašene obraze, katere veninven begajo srednjeveški nazori ter strah pred nečim strašnim, neznanim, skrivnostnim ...

Da bi pregnal neprijetni molk, ki ni tovariš pivskih bratov, in prepeljal govorico na kaj mirnega, kar bi vsem ugajalo, je pohvalil umni Smole gabrovške godce, kako lepo so igrali včeraj pri izprevodu in danes pri službi božji.

»Srce človeku poskakuje veselja, če jih sliši,« je potrdila Smoletova, ki živi vedno v kristjanskem soglasju s svojim možem.

»Naš Anžič ta pa ume, ni se zastonj šolal pri vojaki,« je pritaknil Smole, da bi popravil neprijazni izraz, ki je bil razlit mlademu hribovcu po obrazu. Anžič je pogladil brke in nalahno nagnil glavo, ker pogodu mu je bila hvala.

»I glej ga ti, mladi Anžič,« se je oglasil Maren, da bi razvedril sebe in prijatelja Martana, »tam pri vojaki pa vem, da si godel visoki gospodi, a?«

»Generalom sem godel pri kosilu in pri večerji,« je kratko odgovoril slavljeneec z umetniško samozavestjo.

»To pa že ... da ... vem ... ho!« je momljal Maren ter prižigal pipo, uvažujoč bolj s čuvstvom nego z besedami visoko umetnost. In pogledal je na Martana, kakor bi ga vprašal, ali je prav, da se meni s hribovcem.

»Kaj, ti Anžič,« je vprašal zdajci Krulčev Peter, ki je prijatelj poštenega pomenka in sovražnik preprirov, »ali generali tudi kaj molijo pred jedjo in po jedi?«

»Vojaku ni treba moliti.«

»Kaj mu ne treba moliti!« se je Peter čudil.

»Zato mu ni treba moliti, ker je Bog nune ustvaril za to, da molijo zanj, ki drugega dela nimajo,« je pojasnil Anžič.

»Anžič rad kako obrovsko pove,« je pošepnila Tonetu Smoletova, zadovoljna, da se je pogovor speljal v tako gladke kolesnice.

»Anžič,« je povzel tesar, ki je poleg molitve tudi ljubitelj godbe in o priliki rad pozvedava, kako se kaj živi po svetu, »Anžič, saj vem, da sam nisi godel, ampak da vas je bilo več, morda trije ali pa štirje, ali pa nemara še več.«

»Po štirideset nas je bilo.«

»Joj, to ste pa piskali in godli, da je bilo strah! Kaj so vam pa dali tisti generali za to? Ali so vam kaj pustili v skledi?«

Anžiču se ni zdelo vredno odgovarjati priprostemu človeku. Zato se je Maren obregnil na tesarja ter ga poučil, da pri vojakih ne godejo za ostanke v skledi in da general ne sedi tako za mizo kakor »ti ali pa jaz« in ne puli s prsti solate iz sklede, na kar je Peter ugovarjal, da general istotako kakor »nas kdo« muli in guli solato.

Temu prepiru je z modro besedo naredil konec Martan, rekoč, da se pri vojakih ne gode za ostanke v skledi, ampak za »naše davke«. Ta namek na davke je provzročil dolg pogovor o davkih in o državni in deželni upravi. Ob njem se je Tone preveril, da se mnogočesa nista domislila Likurg in Solon, ko sta krpala svoje zakone. Tone je z najumnejšimi očmi gledal v pošteno družbo in kolikor mogoče spajal tok svojih misli s pomenkom pivskih bratcev; po drugi strani pa je moral imeti nekoliko pozornosti tudi za mater Smoletovo, ki je sedela poleg njega in mu to in ono povedala.

Tem pomenkom je naredil konec nekak šum v veži. Pivci so dvignili obraze in poslušali. Zaškrtala so in se zaprla oddaljena stranska vrata, zaslišalo se je tavanje po veži, sunek v nekaj votlega lesenega, tipanje po vratih in pritajeno žensko hihikanje.

»Naši puncji sta!« je dejala Smoletova in šla odpirat vrata.

Tone se je popravil na stolu in vtaknil desnico za telovnik, pod katerim mu je silno zabilo srce.

(Dalje prihodnjič.)



Književne novosti

Dr. Ivan Geršak. Ormoški spomini. Ljubljana, 1902. Založila Ormoška posojilnica.

Mehanično jemljemo dandanašnji nove knjige v roko; le lok naše logike se napne, naša čuvstvenost pa molči. »Ormoški spomini — kletarsko društvo — slike — Davorin Trstenjak —«, to je teklo mimo mojih oči, predno sem razrezal knjigo. Začel sem jo čitati odzadaj in sem pričital na ta pri ocenjevalcih nenavadni način do posvetila, ki ga je napisal izdajatelj dr. I. Geršak, notar v Ormožu, svojemu bratu, misijonarju v Solunu. In postajalo mi je nekam nemirno srce. Odložil sem kritiško tehtnico, kajti tukaj je treba le zreti, nič premostrivati, le poslušati, kakor pač poslušas izkušenega moža, ki se bliža oni dobi, ko živijo zanj skoraj le spomini . . . Dr. Geršak je imel in ima v svojem tridesetletnem delovanju v Ormožu nasprotnike; tu se brani proti njim, poročajoč o svojih uspehih in neuspehih. To njegovo kramljanje je toli prijetno, da ga poslušamo prav radi. Sam je na svetu. »Ko sem se l. 1871. selil iz Ptujja,« pripoveduje, »je bil krasen solnčen jesenski dan! Bili smo trije: moja ljuba ženka Marjeta in moj angelček Olga. Ni ju več! . . . Obe sta me zapustili leta 1895., ko je listje padalo.« — Mož, ki tako in le toliko govori o potopu vse sreče svojega srca, postane takoj naš ljubi znanec.

Prvi del knjige so Geršakovi spomini. Drugi del, »Književniki«, prinaša črtice o življenju in delovanju onih mož, katerim je tekla zibel v ormoškem okraju. In vredno je, da se jih spominjamo. Res se je rodilo na oni grudi precej znanih, tudi znamenitih mož, kakor Modrinjak, dr. Kočevar, Stanko Vraz, Božidar Raić, Davorin Trstenjak, izmed še živečih dr. Dečko, A. Trstenjak, Fr. Ks. Meško, dr. F. Simonič, R. Vrabl i. dr. Opisal jih je večinoma B. Flegerič — tudi ondotni rojak — kaki trije so se pač brezimno opisali sami. — Vsi odstavki se odlikujejo s podrobnim poznavanjem krajevnih in osebnih razmer in imajo marsikako drobtino za slovstvenega zgodovinarja; pisani so poljudno, tuintam z malce naivno samozavestjo, to pa stvari ne škoduje nič; doslovni citati iz ugodnih ocen kakega lastnega dela so pa vendarle preslastna lokalnopatriotična začimba. — Skratka: knjiga prinaša marsikaj zanimivega iz pretekle in polpretekle, pa tudi sedanje dobe, je pisana v prikupljivem tonu. Želimo, da bi vsak okraj izdal slično, za kulturno zgodovino važno knjigo!

Dr. Jos. Tominšek.

Evgenij Kumičić. Slučaj. Broj 84. i 85. Crn Božić. Tri pripovedi. Naklada knjižare Lav. Hartmanna (Kugli i Deutsch). Zagreb 1902. M. okt., 176 str. Ciena 1'50 K.

Prva povest je prvenec znanega pisatelja, ki si je s poznejšimi deli pridobil dober glas in ugled med hrvaškimi pripovedači. Da je povest prvenec, vidi se pač skoro na vsaki strani. Zakaj se povest imenuje »Slučaj«, ni prav jasno — menda zato, ker dotičniku umreta nevesta in mati. — Spretnost svojo je pokazal v opisu prirodnih prizorov in duševnih pokretov, a početnika izdajajo nepotrebni potopisi, rodoljubni vzdihli brez pravega povoda, naivno-romantično

trgan govor, gomiljenje epitetov (n. pr. »uzmem ju za toplu ruku i pritisnem liepu ruku«). Da duša šepeče, mi ni znano. Dvakrat se ponavlja fraza, str. 1.: »Pariz može se opisati jednom rieči, a ta je »Pariz« in str. 9.: »Što sam uvijek osjetio, kad sam pomislio na Dubrovnik, neda se, ne može se izreći nego jednom rieči, a ta je: Dubrovnik«. —

Broj 85. in 86. je pretresljiva slika nesrečnih Slovačkov, katere grabijo Madjari svojim roditeljem ter jih nameščajo pri madjarskih kmetih, da le-ti iz njih često s surovim postopanjem napravijo Madjare. Dva dečka, ki dobita od družbe, ki pospešuje razpečavanje Slovačkov, številki kakor francoski obsojenci, pobegneta ter se vrneta domov.

„Crn Božić“ slika nesrečo, ki je zadela obitelj odvetnika dra. Ante Kovačića, kateremu se je potemnil um in ki je ostavil svojo družino v največji bedi. Kumičić je spisal to pripoved, da izpodbode plemenite duše na milosrčnost proti bedni obitelji pokojnikov.

Knjiga je elegantno opremljena in obsega številke 333.—338. H(rvatske) B(iblioteke).

R. Perušek.

Галлицко-русская Матица, Научно-литературный сборникъ за 1. 1902., dva zvezka s štirimi knjigami. — Ako govorimo o avstrijskih Rusih, mislimo običajno na takozvane Maloruse, Rusine ali Ukrajince, ki pišejo v svojem južnoruskem, od knjižne (veliko-) ruščine dialektično različnem jeziku. Kdor stoji z nami vred na stališču neoborive resnice, da je cepljenje knjižnih jezikov zapreka velikemu razvoju, obžaluje separatistne težnje Ukrajincev in se veseli, da je i med gališkimi Rusi močna struja za edinost knjižne ruščine. In ta (veliko-) ruska struja ima v Lvovu svojo Matico, ki izdaja »Naučno-literaturni zbornik«. Po svoji vsebini je to izdanje najsorodnejše Letopisu novosadske Srpske Matice ter obsega poleg leposlovja tudi znanstvo. V zmyslu svoje temeljne ideje prinaša ta letnik znanstvene članke o preporodu ogrskih Rusov v prvi polovici XIX. veka, ki se je izvršil v znamenju (veliko-) ruskega jezika, o Rakovskem in Levickem; broječ med svojimi sotrudniki ognjevitoga zastopnika vsruske misli, urednika »Slavjanskega Věka«, Verguna, ki je to pot priobčil pesmi »Iz dnevnika ljubvi«, se ozira osobito na pisatelje in pesnike, ki ne pišejo »na jazyk Ševčenk«, ampak »na jazyk Puškina i Gogolja«. Radi jubileja njune smrti sta v tem letniku na vrsti Gogolj in Žukovskij. O poslednjem je znamenit članek Zamotina: »Goluboj (= modri) cvěok« vz poeziji Žukovskago; ta »modra cvetka« je Žukovskemu kakor nemškemu romantiku Navalisu simbol idealne ljubavi, ki vidi v svojem predmetu, v devi »mikrokozem svojega svetovnega naziranja, vesoljni svet v okrajšani podobi«; tej romantični ljubezni Žukovskega nedostaje sedanjosti; »ostal je le drag spomin o prošlosti in up v bodočnost — tam v zagrobnem svetu, nada na zlitev s sorodno dušo za grobom«... Prim. ljubav romantikov Stanka Vraza in Prešerna, »ki z Bogomilo up sreče onkraj groba v prsih hrani«.

Dr. Fran Ilešič.

Mali vitez Pan (Volodijevski). Tega znamenitega Sienkiewiczzevega romana, ki ga je poslovenil Podravski in ki izhaja v založništvu tvrdke Kleinmayr & Bamberg, je izšel 1. zvezka 2. sešitek. Povest se čita prav dobro.

Talijska zbirka gledaliških iger. Ureja Fr. Govekar. V Gorici. Tiska in zalaga »Goriška tiskarna« A. Gabršček. Dozdaj so izšli štiri zvezki te zbirke. Vsak zvezek obsega po eno enodejanko. Naslovi teh enodejank so: »Pri puščavniku«, »Starinarica«, »Bratranec« in »Medved snubač«. Namen zbirke je praktičen: čitalnice in različna druga društva naj bi prišla v položaj, nabaviti si po ceni takih iger, za katerih vpriporitev ni treba niti kdove kakih prizornic in prizorišč, niti ne posebnih predstavljalcev, skratka za deželo primernih iger. Vsekakor ustreza izdavanje te zbirke vprav živi potrebi. Cena vsakega zvezka je samo 40 h.

—k.

Prešeren v Rusih. Zanimanje Rusov za druge Slované raste od dne do dne. Tudi pri Rusih zmaga čimdalje bolj prepričanje, da je vsak duševni proizvod kakega slovanskega naroda skupna last vseh Slovanov. Neke posebne ljubezen se kaže pri Rusih zadnje čase do našega Prešerna. Tako je spisal nedavno zopet o tem duševnem velikanu našem A. J. Stepovič razpravo v zborniku »Ežegodnik kolegii Pavla Galagana«, ki izhaja v Kijevu. Služil je pri tem pisatelju Koršev prevod Prešernovih pesmi. »Izvestija St. Peterburgskago slavjanskago blag. občestva« jako hvalijo to razpravo.

—k.

Vera Haruzina; Krajna. Očerk. Moskva. Universitetskaja tipografija, Strastnoj bulvar. 1902. Vel. okt., str. 49. V zadnji »Zvonovi« številki smo izpregovorili par besed o knjigi »Avstriskaja Krajna«, katero je izdal ruski dostojanstvenik, g. Al. Haruzin. Zdaj pa nam je omeniti knjige, ki jo je spisala sestra njegova pod gori navedenim naslovom. Bavi se pisateljica z življenjem in gospodarjenjem našega kmeta, popisuje naravne krasote Kranjske dežele, govori o nošah, običajih itd., se dotika zgodovine in posega celo v prazgodovinsko dobo. Knjižica je pisana s toplim čutom in pristnim zanosom.

—k.



Januarski koncert »Glasbene Matice«. Z dvema virtuosinjama češkega rodu nas je seznanila »Glasb. Matica« v zadnjem svojem koncertu, uvedla je pred nas mlado hčerko slavnega svojega častnega člana dr. Antona Dvořáka, koncertno pevkinjo Magdo Dvořáková, in pa hčer češkega pisatelja, virtuosinjo na goslih, Marijo Heritesovo. V glasno pohvalo, ki sta jo obe koncertantini želi vpričo ljubljanskega občinstva, sta se združila prisrčni pozdrav njima, ki sta nam bili ljuba gosta, pa tudi priznanje vrlin onega, kar sta nam podali kot umetnici. Samosvestni nastop, s kakršnim je gospodična Dvořáková očarala, je spričo odličnih svojstev njenega znamenitega glasu docela opravičen. Z lepim, mogočnim glasom obdarjena, polna živega temperamenta, se vdaja z vso dušo hvaležni svoji nalogi, povzbujati svoje občinstvo za program, ki si ga je zbrala. S skladbama svojega očeta »Lahko noč« in arijo iz opere »Rusalka« se je uvedla kaj srečno v občutnem, dovršeno niansovanem prednašanju, prirojeno svojo nagajivost pa je prisrčno uveljavila v prelepih priredbah »Libickih pesmi« J. V. Novotnega. Čudesno dete bi imenovali gospodično Marijo Heritesovo, mlado virtuosinjo, ki kaže v mnogem detajlu še mar-

sikaj one ljubeznive naivnosti, ki nas miče pri mladini. Koliko je tu še lahko-miselnosti, ki je ne štejemo v zlo mladeži, ko vendar ni sama kriva, da ni še dozorela v zdrav sad, vendar pa že slutimo iz neštevilnih pojavov, da se nam obeta talent, ki je srečno vzgojen, ki je na pravem tiru, po katerem naj dospe k višjemu cilju. Danes občudujemo le redke talente, ki silijo na dan, in nadejamo se mnogo popolnejšega, kar še pride, ko dozori i mladi duh, ko dospe do one spretnosti v pojmovanju, kakršna je danes že v drobnih prstih virtuoziinje.

Neoporekljivo vzorno je bilo proizvajanje zborov, katere sta podala to pot ženski zbor, ki je zapel tri »Moravske dvošpeve« Ant. Dvořáka, in moški zbor, ki se je odlikoval v novem, mogočnem zboru Ant. Foersterja »Povejte, ve planine« in v nežnem, melodije polnem zboru Ant. Nedvčda »Pod oknom«. Oba zbora sta nastopila virtuožno, skrbno pripravljena po svojem vodji gosp. Mateju Hubadu. Skladbe so bile izvedene blesteče; seval je iz njih sijaj, v katerem vidimo radi našo »Glasbeno Matico«.

Dr. Vl. Foerster.

Slovensko gledišče

Slovensko gledišče. A. Drama. »Quo vadis?«, drama v štirih dejanjih, oziroma devetih slikah, ki jo je spisal na podlagi Sienkiewiczzevega romana Anglež I. Barret, je pokazala ono privlačno silo, na katero se je računilo. Napolnila je dne 23. in 26. decembra p. l. in dne 3., 6. in 11. januarja t. l. gledišče. Toda zdi se, da je mikalo bolj to, kar se je čulo o Sienkiewiczzevem romanu nego drama sama.

Jaz se nisem čudil malo, ko sem slišal prvič, da se je Sienkiewiczzev roman dramatisoval. Skoro zavidal sem dramatisatorju njegov pogum in zmožnost. Ne da bi bilo Sienkiewiczza samo ob sebi težko dramatisovati; on ne razmotriva in ne analizuje kdovekaj, temuč navaja dejstva. Pri njem ljudje delujejo in govore, a iz teh dejanj in govorov mora čitatelj sam snovati njih mišljenje in čustvovanje. Vidi se, kakor bi se bili v tem oziru nekateri mlajši pisatelji naši baš pri Sienkiewiczzu učili. Pri Sienkiewiczzu je torej že poskrbljeno za dialog in dejanje. Treba je samo zbirati. A drugo vprašanje je, kako odbrati iz tako velikega romana, kakor je »Quo vadis?«, baš tisto, kar spada po bistvu drame na oder! No, I. Barret si baš ni mnogo ubijal glave. O kakem razvijanju dejanja ni v drami ne duha ne sluha. Človeku se zdi skoro, kakor bi gledal v kaki panorami skozi steklo posamezne prizore iz Sienkiewiczzevega romana — seveda ne vseh, ker najefektnjših iz tehniških razlogov na oder spraviti ni mogoče.

Kar v prvi vrsti otežuje dramatisiranje romana »Quo vadis?«, je to, da v njem ni nobene take osebe, okoli katere bi se moglo osredotočiti dramatiško dejanje. Neronu je že Sienkiewicz malo karikiral. Sicer nam ga je napravil kakor morda še nikdo pred njim verjetnega, vendar se čuti, da tudi on še ni pogodil vseh psiholoških momentov v značaju tega čudaka. Dolgo smo bili navajeni videti v Neronu samo zločinca nenaravne, naravnost peklenke zlob-

nosti. Verjeli smo slepo, kar se je pripovedovalo o njem slabega in hudega. V novejšem času postaja zgodovina tudi Neronu nasproti bolj pravična. Znano je, da se dandanes ne smatra več za dognano, da je Nero res zažgal Rim. Stvar je nekako tista, kakor s požarom v Moskvi ob Napoleonovem prihodu, glede katerega trdi Tolstoj v svojem slovitem romanu »Mir in vojna«, da je nastal le vsled neprevidnosti in da nima patriotizem ž njim nič opraviti. Toda tega ne zamerimo Sienkiewiczzu, da nam slika Nerona kot požigalca, kajti nam vsem je prešlo že v meso in kri, da si ga mislimo kot takega, in pisatelju zgodovinskega romana se ni ravno treba oklepiti — gole istine. Pač pa je nagib, vsled katerega je Nero po Sienkiewiczzu zažgal Rim, tak, da ga težko več pripisujemo človeku zdrave pameti. Ta nagib je v prekričnem nasprotju z zgodovinskimi dejstvom, da je Nero po požaru storil vse, da bi mesto čim više dvignil, in da je pokazal pri tem naravnost velik razum in dalekovidnost. Vsekakor je torej Nero, kakor že omenjeno, v Sienkiewiczzevem romanu malce karikiran in baš zato malo sposoben za dramskega junaka. Nič bolj dramatiški pa niso tudi druge osebe, ki bi mogle priti tu v poštev. Vinicij je dokaj pasiven, še bolj seveda Ligija-mučenica, ki že vsled te svoje lastnosti ne more igrati nobene posebne aktivne vloge. Še najbolj krepko poseza v razvitek dejanja Petronij. No, tudi v igri stopi Petronij, zlasti v smrtnem prizoru, tako zelo v ospredje, da se človek nehote vpraša, zakaj se drama pač imenuje »Quo vadis?«. Morda delam dramatiku Barretu v kakem oziru krivico in mogoče, da je drama napravila na tiste, ki Sienkiewiczzevega romana niso čitali, boljši vtisk nego name. Vsekakor pa ostane istina, da roman dramo ne samo kar se tiče umetniške vrednosti, temuč tudi učinka, daleč nadkriljuje. In poglaviti vzrok za to? — No, Sienkiewiczev roman ima junaka, ali bolje, junakinjo, katero je dramatičar ali prezrl, ali je pa na oder ni znal spraviti. Ta junakinja je krščanska ideja! In zato je roman bolj dramatiški nego drama! V romanu imamo konflikt med krščansko in pagansko idejo, v drami imamo posamezne prizore, a nikakega konflikta! Če je hotel I. Barret doseči z dramo to, kar je dosegel Sienkiewicz z romanom, bi bil moral začeti vse drugače. Težka stvar to, vsekakor. Ali šlo bi bilo morda pa vendarle! —

Dne 9. in 15. januarja se je predstavljal na našem odru kot noviteta »Anatolov dvojnik« (»Le coup de fouet«), burka v treh dejanjih, spisala Maurice Hennequin in Georges Duval. Burka nižje vrste, ki ne dela posebne časti francoskemu imenu, dasi je dejanje duhovito zasnovano in izumljeno! Igra se pogreza semtertja brez potrebe in pravega zmisla v podlosti, če ne gre devati morda tega in onega na rovaš prelagatelja ali pa celo posameznih igralcev! . . .

Razen tega smo imeli še sledeče dramske predstave: dne 28. decembra popoldne se je vprizorila poleg »Krojača Fipsa« drugič »Rdeča kapica«, zvečer istega dne tretjič burka »Brez denarja«, na novega leta dan popoldne »Lumpacij Vagabundus«, dne 17. in 25. januarja so se ponavljali našemu občinstvu toli priljubljeni »Rokovnjači«, a dne 20. januarja popoldne je bila na vrsti »Ljubosumna kuharica« — drama v 3 dejanjih, spisal Aleksander Dumas ml., igra, kateri se gorenji predpustni naslov le slabo prilega.

B. Opera. Opera nam zadnji čas ni prinesla nič novega, deloma zaradi tega ne, ker je bilo po vrsti več opernih moči bolnih in se je moralo vsled tega nekaj opernih predstav opustiti. Peli so se dne 30. decembra in 6. januarja

»Psoglavci«, na novega leta dan zvečer smo čuli četrtnkrat v sezoni »Prodano nevesto«, dne 11. januarja petič »Maričon«, a dne 23. in 25. januarja se je vprizorila po daljšem premoru zopet enkrat opera »Faust«.

Dr. Fr. Zbašnik.

»Psoglavci« na našem odru. O izvajanju velike in težke Kovačovičeve opere »Psoglavci« v našem gledišču smo prejeli sledeče vrstice, katere priobčimo tem rajši, ker svedočijo, kako izborna opero imamo letos.


Proizvajanje »Psoglavcev« na ljubljanskem opernem odru svedoči o resni vnemi za veliko češko delo. Podalo se je vse, kar moremo in smemo zahtevati pri svojih razmerah. Te so pač take, da ne moremo zahtevati vsega, kar obsega pojem vzornosti; krivi so pred vsem tesni, le majhnemu orkestru odmerjeni prostori. Majhen orkester pa seveda ne zadostuje moderni operi, ki sloni na orkestru, kajti malemu orkestru manjka onih proporcij, ki so skladatelju bile na misli, ko je ustvarjal. Če smo pa že pri orkestru primorani, reducirati svoje zahteve, smemo biti ponosni, da se vsaj v solistovskem ensembu naših pevcev kosamo z večjimi odri. In ravno letošnja sezona je v tem oziru posebno ugodna. Pohvaliti nam je kar najbolj tenorista g. Vlčka (Kozina), ker nadkriljuje daleč tenorje provincijalnih odrov. Milino in krepkost družji njegov junaški tenor in dragocenost glasu mu še povišuje inteligenca, ki oduševlja njegovo prelepo igro. Odličen par mu je sopran gospe Hanusove-Svobodove (Hanči), pevke umetniški umerjenega, vsekdar simpatičnega glasu. Gospod Král (Laminger) ima vsa odlična svojstva za baritonove vloge, krepko svežost in blagglasno polnost. V tem oziru zadovoljuje v izredni meri tudi sopran gospice Procházkove (Katarina pl. Lamingerjeva). Simpatična pevca imenujemo basista g. Aschenbrennerja (Příbek), vrlega rutinerja v igri in petju, in altistinjo gospodično Glivarčevo (Kozinova mati) in s toplim priznanjem se spominjamo g. Hašlerja, ki zmaguje, dasi po poklicu dramski igralec, z veliko spretnostjo nemalo basovsko vlogo Jiskre. Mlademu tenorju g. Hajku je dana tu lepa prilika, pokazati lepoto liričnega glasu v vlogi Ecla, dasi je ta vloga manj primerna njegovemu značaju. Spretno je izvršil svojo vlogo zbor, prav dobro tudi režija, ki se je potrudila vprizoriti opero s potrebnim bleskom. Postavila je na oder kar najobilnejši personal, pomnožen z vsem dramskim osebjem v velikih ljudskih prizorih.

Kapelnik gosp. Benišek in dramatični odbor sta dosegla z vprizoritvijo uspeh, ki ga je iskreno pohvaliti.

Dr. Vladimír Foerster.

Petindvajsetletnica. Član slovenske drame, gospod Danilo, praznuje letos petindvajsetletnico svojega igralskega delovanja. Gospod Danilo je eden najporabnejših domačih moči naše drame. Kreiral je lepo vrsto vlog. Kdo ne pozna njegovega »Obloškega Tončka«? Odlikoval pa se je zlasti vselej v bonvivantskih vlogah. Tu je on res mojster. »Dramatično društvo« mu je dovolilo v priznanje njegovih zaslug časten večer.

Brez dvojbe bode naše občinstvo tem povodom storilo svojo dolžnost ter se primerno spominjalo zaslužnega igralca.



Splošni pregled

Pera P. Gjorgjević. V Belgradu je umrl 2. decembra (19. novembra) l. 1902. državni svetnik in senator Pera P. Gjorgjević v 47. letu. Prerana smrt tega čislanege državnika je velika izguba za srbski narod, posebno za njegovo znanost in književnost, kajti pokojnik je bil izvrsten tajnik Srpske kraljevske akademije ter neumoren delavec njenega »Etnografskega odbora«, vzoren predsednik »Srpske književne zadruge«, ki bi lahko poleg »Maticе Hrvatske« izpodbujala tudi naše prvo književno društvo k živahnejšemu delovanju, in z Ljubomirom Stojanovićem, duša odbora za državno izdajo vseh del Vuka Štef. Karadžića. Za nas Slovence je posebno važno njegovo delovanje v tem odboru, saj je naš Kopitar ustvaril v pravem pomenu te besede vsega preporoditelja srbskega jezika in slovstva, kar je pri Srbih bolj znano nego pri nas. Za boljše poznavanje obeh velikanov je pa položil pravi temelj Pera Gjorgjević s svojo prekrasno kritično izdajo »Skupljeni gramatički i polemički spisi Vuka Štef. Karadžića« (Beograd, knjiga I. 1894, II. 1894—1895, III. 1896; IV. še ni izšla). Tukaj je Gjorgjević poleg večjih spisov zbral tudi vse po raznih časopisih in časnikih raztresene Vukove članke in ž njimi, kar je posebno važno, tudi dotične članke njegovih nasprotnikov, tiskane z manjšimi črkami, tako da imajo slovnicařji, književni in kulturni zgodovinarji pred seboj vse gradivo, ki bi jim drugače bilo večkrat popolnoma nedostopno. Prepričan sem, da bo enako vzorna tudi izdaja Vukovih pisem, katero pokojnik pripravlja za tisk; težko je pričakujemo, ker šele potem bo mogoče prav opisati in oceniti življenje in delovanje očeta nove srbske književnosti ter veliki vpliv, ki ga je imel nanj Kopitar.

Kdor pa je tako dobro preštudiral vse delovanje Vuka Karadžića kakor pokojni P. Gjorgjević, je gotovo bil tudi sam poln njegovega duha. Zatorej je popolnoma verjetno, kar trde rojaki, da doslej ni nikdo tako dobro poznal srbskega jezika kakor Pera Gjorgjević. Lepe dokaze za to imamo v njegovi šolski knjigi »Teorija književnosti« (Beograd 1901, prej sta posebe izšli Stilistika in Retorika, ki sta sedaj združeni s Poetiko), katero toplo priporočam tudi učiteljem slovenščine, in v znanstveni razpravi »O redu reči u srpskom jeziku« (Glas srpske kr. akademije LIII), s katero je P. Gjorgjević vstopil 4. febr. 1896. l. v srbsko kralj. akademijo. Nadalje je zbiral narodne pesmi, pripovedke, pregovore in drugo narodno blago, katerega pa na žalost ni mogel več izdati, ali poroča se nam, da bo njegova zbirka narodnih pesmi v nekem oziru bolj značajna in na vsak način večja od Vukove.

Iz vsega se vidi, da P. Gjorgjević ni učakal sadu svojega neutrudnega, obširnega in natančnega delovanja; njegov energični duh je prebival v pre slabem telesu. Težko ga bodo pogrešali znanstveni in književni zavodi, v katerih je dramil in sam največ delal; izvrstnega učitelja in iskrenega prijatelja so izgubili mlajši pisatelji in učenjaki.

Zanimivo je, da si je P. Gjorgjević pridobil svoje temeljito znanje in svetovno obzorje doma na Srbskem. Narodil se je 21. junija 1855. l. v Kragu-

jevcu, tam se je učil v gimnaziji do IV. razreda, potem v Belgradu, kjer je končal na »Veliki školi« filozofsko fakulteto l. 1874. Po kratkem službovanju v Belgradu je bil deset let suplent in profesor na gimnaziji v Kragujevcu, l. 1885. pa je prišel v Belgrad, kjer je bil tudi honorarni učitelj srbskega jezika na višji ženski šoli. Leta 1890. je postal tajnik, l. 1891. načelnik v ministrstvu prosvete, 1. aprila 1892. l. pa član državnega sveta. Razni prevrati v mladi kraljevini so vplivali tudi na njegovo usodo (kot državni svetnik je bil l. 1894. upokojen, l. 1899. pa reaktiviran), vendar resnobni in marljivi delavec na književnem polju ter značajni mož v politiki (v stranki »radikalne demokratije«) si je ohranil vedno in povsod spoštovanje in veljavo, tako da je spadal tudi med najodličnejše člane novega srbskega senata. Lep spomin zapušča P. Gjorgjević tudi v slovanskem znanstvenem svetu, posebno pri Hrvatih, s katerimi je bil zvezan po vsem svojem književnem delovanju in kot dopisni član Jugoslovanske akademije v Zagrebu.

Dr. M. Murko.

Stoletnica rojstva K. Vinařického. Dne 24. januarja je preteklo 100 let, kar se je v Slanem rodil sloviti češki rodoljub, buditelj svojega naroda, pedagog in pesnik Karel Vinařický. Umrl je v Pragi dne 3. februarja 1869. leta.

Službena petindvajsetletnica. Gospod Vatroslav Holz, uradnik banke »Slavije«, ki je spisal v teku let za razne politične časopise nebroj zanimivih feljtonov in ki je priobčil marsikaj lepega tudi že v našem listu, je praznoval pred kratkim petindvajsetletnico svojega službovanja. To omenjati smemo tem bolj, ker je baš na svojih službenih potovanjih dobil največ takih vtiskov, ki jih je potem kot pisatelj porabil. Vrlemu rodoljubu in pisatelju kličemo: še mnoga leta!

Stjepan Ilijašević. † Dne 3. januarja t. l. je umrl v Varaždinu nestor odličnih Ilircev, Stjepan Ilijašević, v visoki starosti 89 let. Rajnik je bil znamenit pesnik, a še večji ljubitelj svojega naroda.

Louis Leger, tudi nam Slovincem dobro znani francoski slavist, je praznoval dne 13. januarja svoj šestdeseti rojstni dan. Vsi slovanski rodovi so se ta dan s hvalečnostjo spominjali slavnega in požrtvovalnega prijatelja Slovanov. Nieden inozemec si ni pridobil morda toliko in tako trajnih zaslug za slovanstvo kakor Louis Leger. Z resnično požrtvovalnostjo, za katero mu ostanejo večno hvaležni vsi slovanski rodovi, in z neko posebno ljubeznijo do stvari se je lotil dela, ki mu vsaj spočetka nemara ni obetalo mnogo priznanja, a s katerim je z bok svoje žilavosti in jeklene volje dosegel popolno zmago. Francozje, ponosni na svojo moč in slavo, se dolgo nišo kdovekaj brigali za druge narode, zlasti pa za Slované ne. Vsekakor so se nahajali glede Slovanov v hudih zmotah. Te zmoté je razpršil Louis Leger popolnoma. Objavil je o Slovanih nepregledno vrsto spisov, ki temeljijo vsi na lastnem opazovanju. Lahko se trdi, da je Louis Leger kakor noben drugi gladil pot tistemu pobratimstvu, ki je zavladovalo v novejšem času med Francozi in Slovani in ki je za oboje ne samo največje politične, temveč tudi kulturne važnosti. Vezi, ki jih je spletla diplomacija, bi bile kaj rahle in nezanesljive, če bi ne spajalo obeh mogočnih narodov medsebojno spoštovanje in medsebojna ljubezen. Tega spoštovanja, te ljubezni pa ni nikdo bolj podžigal nego Louis Leger s svojimi znamenitimi spisi. Naj bi bilo jubilarju dano, še mnogo let veseliti se uspeha svoje izredne trudoljubivosti!

Z.

Javna predavanja. Zadnje čase smo imeli v Ljubljani več javnih predavanj. Na večer 26. novembra min. leta in 8. januarja tega leta je predaval v »Ruskem kružku« vseučilišni profesor dr. Šercl, in sicer o svojem potovanju po severni Rusiji. Prvikrat je pravil mnogo zanimivega o Samojedih, drugikrat pa nam je očrtal z jasnimi potezami življenje v sibirskih rudokopih. — Jako številno je bil obiskan večer s predavanjem, katerega je priredilo dne 21. decembra p. l. splošno izobraževalno žensko društvo v veliki dvorani »Mestnega doma«. Predaval je gospod prof. Macher o »fiziki v kuhinji«. To zelo instruktivno in obenem interesantno predavanje je izvalo pri navzočnih glasno pohvalo. — Isti predavatelj je govoril dne 10. januarja v »Slovenskem planinskem društvu« o ledenikih. — Omeniti nam je dalje še jako važnega predavanja, katero je priredila »Slovenska šolska matica« dne 27. decembra l. l. v mali dvorani »Narodnega doma«. Govoril je o prezanimivem predmetu, namreč o analizi dušnega horizonta (obzorja) otroka gospod ravnatelj Schreiner iz Maribora. Iz vsega predavanja je bilo posneti, da govori o stvari pravi veščak in temeljit poznavatelj otroške duše. Končno opozarjamo na predavanja gospoda ravnatelja Iv. Šubica o plinovitih in električnih motorjih. Ta predavanja bodo obsegala dobo šestih do osmih tednov. Vrše se vsak četrtek zvečer v Zatiškem dvorcu v Ljubljani med 8. in 9. uro.

»Vojtch Žák«, drama v 5 dejanjih, spisal Ladislav Stroupežnický. Ob otvoritvi prenovljenega ljudskega gledišča »Urania« v Pragi so vprizorili nedavno prvokrat rajnega dramaturga narodnega gledišča v Pragi, Ladislava Stroupežnickega, petdejsko satirično dramo »Vojtch Žák«, in sicer s prav dovoljnim uspehom.

Rostand »nesmrten«. Pisatelj slavnoznane »Cyrana«, Rostand, je bil izvoljen pred kratkim med »nesmrtne članc« francoske akademije.

Jan Kubelik odlikovan. Mladi, a slavni umetnik Jan Kubelik je dobil od carja, pred katerim je nedavno igral, red sv. Ane.

Nove češke opere. Slavni češki komponist Dvořák izdeluje tretji čin velike štiridejanske opere »Armida«, katere besedilo je spisal Jaroslav Vrchlický. Vrchlický pa piše baš zdaj libreto, ki ga namerava prepustiti skladatelju Oskarju Nebdalu. Nadalje se poroča, da je zložil profesor Trneček novo opero, katere naslov je »Kupec benátský« in katere tekst je tudi spisal Vrchlický.

—5—

Veliki knez Konstantin Konstantinovič, pesnik. Da je ruski veliki knez Konstantin Konstantinovič pesnik, je menda obče znano, a da ni kot pesnik — diletant, temveč resničen umetnik, izpričuje dejstvo, da se prevajajo njegove poezije tudi v tuje jezike. Tako je izšel nedavno nemški prevod njegovih »Izbranih pesmi«. V teh pesmih se razodeva toplo čuteče človeško srce, a melanholija, ki je razlita po njih, jim daje znak pristnega slovanstva. Nekatere se odlikujejo tudi po globokih mislih. Zlasti pa je veliki knez, kar se tiče oblike, pravi mojster.

—6—

